

~~2007~~

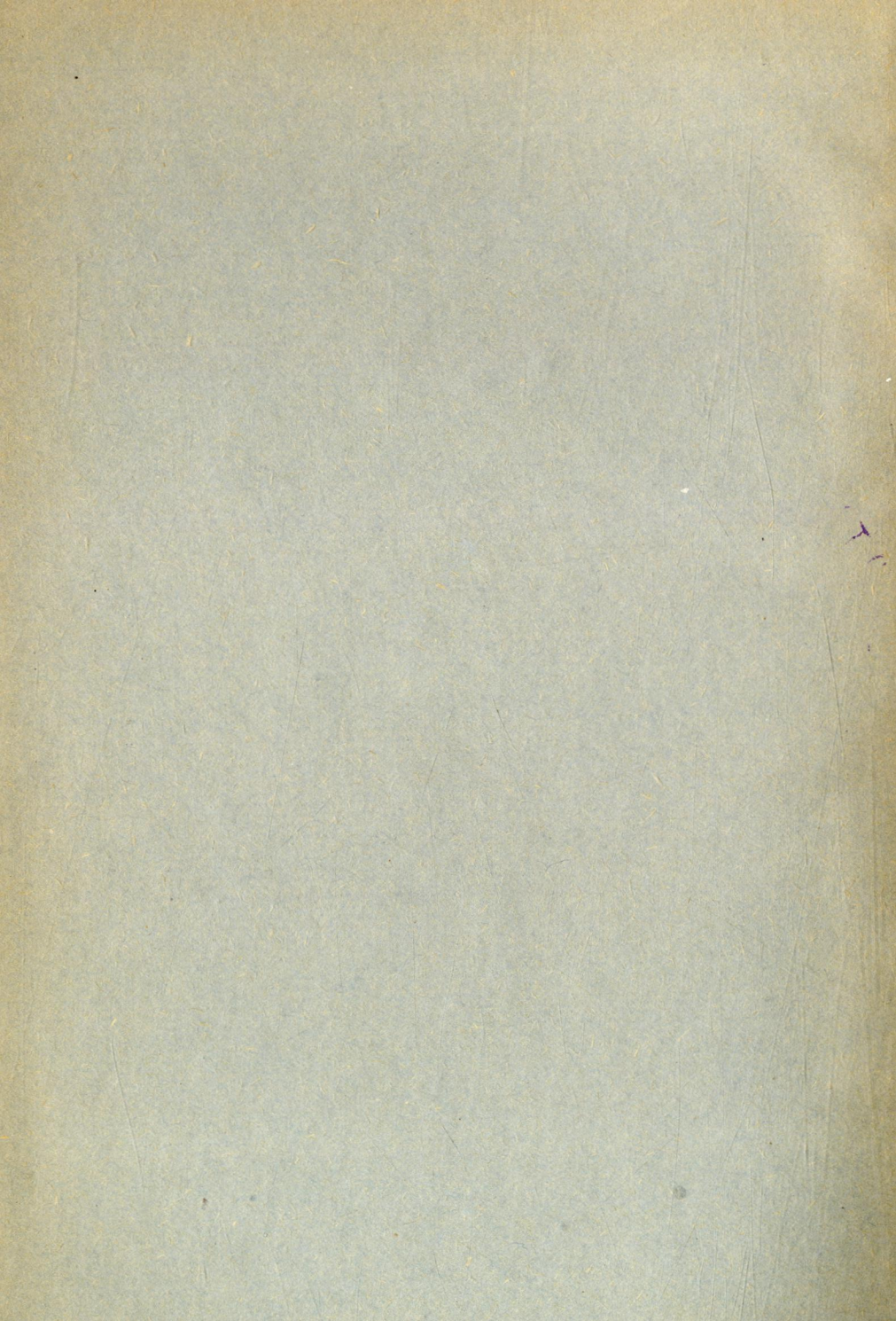
77538

УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА

ДЛЯ

ДРУГОЇ КЛАСИ

УЗ

10

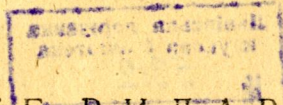
УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА

ДЛЯ II КЛАСИ НАРОДНИХ ШКІЛ

9007

Für den Gebrauch an ukrainischen Volksschulen des
Generalgouvernements von der Hauptabteilung Wissen-
schaft und Unterricht in der Regierung des General-
gouvernements zugelassen mit Erl. ZI. Wiss. 10145/41

U. 32 vom 31. Juli 1942.

У К Р А Ї Н С Ь К Е В И Д А В Н И Ц Т В О

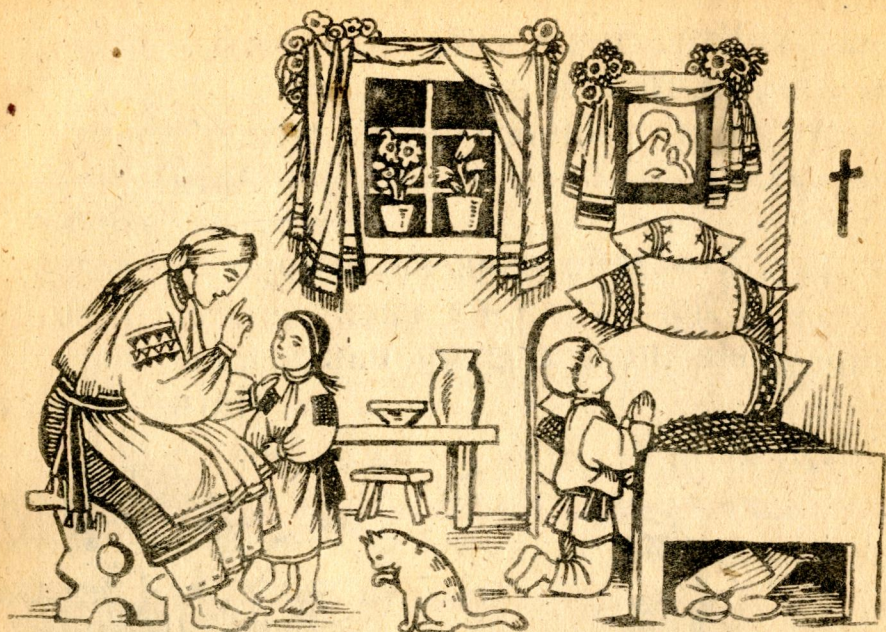
К Р А К І В

1 9 4 2

Л Ъ В І В

Ш141.4-942.2

В рідній хаті між рідними.

1. Раннім ранком.

Мій Боже! Дякую Тобі
за сон спокійний серед ночі
і дякую, що дав мені
розкрити раннім ранком очі.

2. Мати.

Хто тебе так щиро любить
і вбирає і голубить
і кладе у постіль спати?

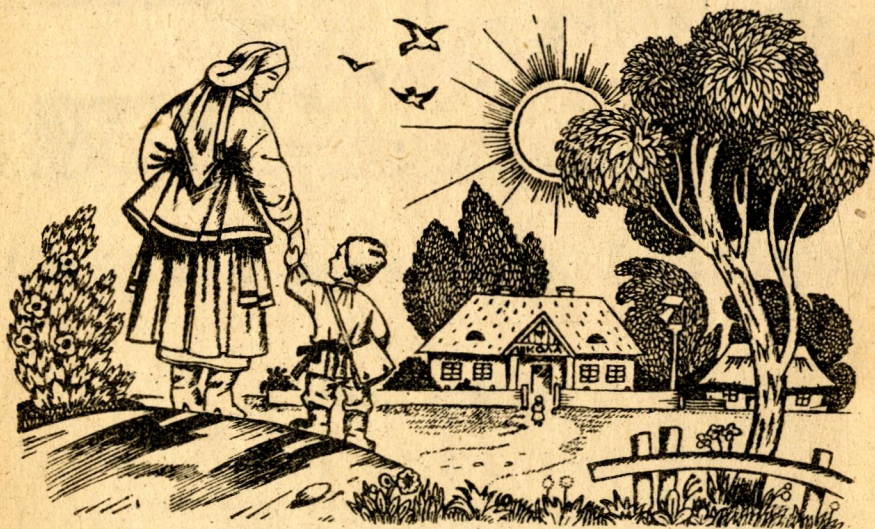
Мати.

Хто стеріг тебе від злого,
відмовляв собі усього,
щоб тобі все це подати?

Мати.

Хто тебе узяв за руку
і до школи на науку
вів, щоб розуму навчати?

Мати.

Запитання: Що робить мати для дітей?

Приказка: У кого ненька, у того голівонька
гладенька.

3. Дощик.

Було вже по жнивах. Поле вкрилося
копами, подекуди звезли вже копи додому,
а на стерні паслися корови.

Сонце з неба палило. Було душно. Навіть корови ледве ходили по стерні, ліниво обганялися від мух. Пташки притихли. Серед пастушків не чути було сміху, ні веселих вигадок.

Але показалася хмарка. Вона росла й помалу наближалася. Стало легше дихати. Повіяв вітерець і почали падати великі краплі дощу.

Відразу все повеселішало. Корови охотніше стали скубати траву, купаючись на дощі після спеки. Пастушки сховались під широке гіллясте дерево.

Тепер уже чути серед пастушків жарти й вигадки. Іванко зачав співати „Дощика“, інші приспівували йому та й пританцювували:

„Іди, іди, дощику!
Зварю тобі борщику
в зеленому горщику.
Поставлю на дубочку.

Дубочок схитнувся,
а дощик минувся —
цебром, відром, дійничкою,
холодною водичкою
над нашою пшеничкою“

А Василько відповів:

„Іди, іди, дощику!
Зварю тобі борщику
в полив'янім горщику.
А собі то кашки,
стрибати гопашки.“

Всі хлопці пританцьовували та підспівували:

„Гопа, гопа, гопашечки,
наївшися вже кашечки!“

2.

Дощик перейшов.

Сонечко вже не пекло так немілосердно, а радісно засіяло, немовби з неба усміхалося — і до поля, і до лісу, і до пташок, і до веселих хлопчиків.

Пастушки вийшли з-під дерева й побігли завертати корови. Хлопці все ще співали й пританцьовували. Голос Іванка дзвенів, як дзвіночок:

„Ой, діждали літа
та нажали жита.
Поставимо в копки
та вдаримо гопки:
гоп - гоп - гоп!“

Співаючи й пританцьовуючи, Іванко поховзнувся по мокрій землі й гепнув так смішно, що пастушки аж лягали від сміху.

На вечір веселі хлопці погнали худобу додому.

Запитання: Як було надворі перед дощем?

Як діти зустріли дощик?

Чи знаєш якусь пісню про дощик? Напиши!

Загадка: Ревнув віл на сто гір, на тисячу городів.

4. До школи.

1.

Був собі хлопчик, звали його Пилипком.

Раз зібралися хлопці до школи. Пилипко взяв шапку, хотів і собі йти. Мати побачила й запитала:

— Куди це ти, Пилипку, зібрався?

— До школи.

— Ти ще не підеш, ти ще малий, — сказала мати й не пустила його з хати.

Хлопці пішли до школи. Тато ще вранці поїхав до лісу, мати пішла на роботу. В хаті залишилася старенька бабуся, але й вона заснула. Пилипкові стало скучно. Став він шукати шапки. Своєї не знайшов, взяв стару батькову та й пішов до школи.

2.

Школа була далеко, коло церкви. Поки Пилипко йшов своєю вулицею, собаки його не займали: вони його вже знали. А коли вийшов на чужий куток, — де не взявся великий чорний пес, а за ним другий. Вони забрежали та й кинулися за Пилипком.

Пилипко почав бігти, а собаки за ним. Пилипко крикнув, зачепив ногою за камінь та й упав. Вийшов якийсь чоловік із хати, прогнав собак і питається:

— Куди це ти, хлопчику, сам один розігнався?

Пилипко нічого не сказав, лише побіг ще скоріше.

3.

Прибіг він до школи. На подвір'ї не було нікого, а зі школи було чути хлоп'ячі голоси. Пилипко злякався: А що буде, як учитель мене прожене?

Він став роздумувати, що йому робити. Піти б назад — собак страшно; йти в школу — вчителя боїться.

Ішла попри школу баба з відрами та й каже:

— Всі вчаться, а ти чого тут стоїш?

Пилипко пішов у школу. В сінях зняв шапку й відчинив двері. Кляса була повнісінька дітей.

4.

— Ти чого тут? — запитав учитель Пилипка.

Пилипко м'яв у руках шапку й не говорив нічого.

— А як ти називаєшся?

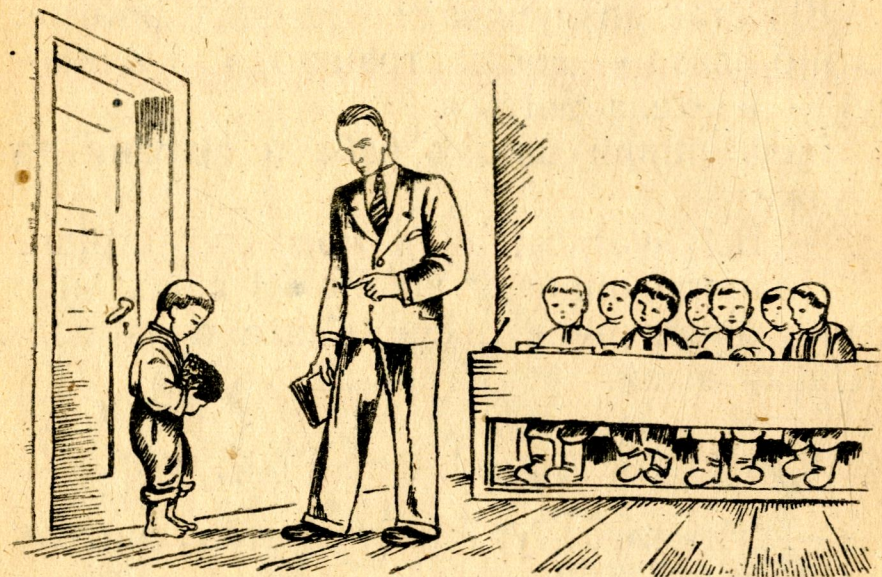
Пилипко мовчав.

— Ну, то йди додому, як не хочеш говорити.

А Пилипко рад би сказати, та в горлі у нього з ляку пересохло. Він глянув на вчителя й заплакав. Учителеві стало жаль хлопчини. Він погладив його по голові і запитав дітей:

— Чий це хлопчик ?

— Та це Пилипко, Костиків брат, — сказали діти. — Він давно просився до школи, але мати його не пускає, бо він ще малий. Він утік із хати.

— Ну, сідай у лавку коло брата, — сказав учитель до Пилипка. — Я вже попрошу твою маму, щоб пустила тебе до школи.

З того часу Пилипко став ходити з хлопцями до школи.

Запитання: Чому Пилипка не взяли до школи?
Як Пилипко йшов до школи?
Що зробив учитель з Пилипком?

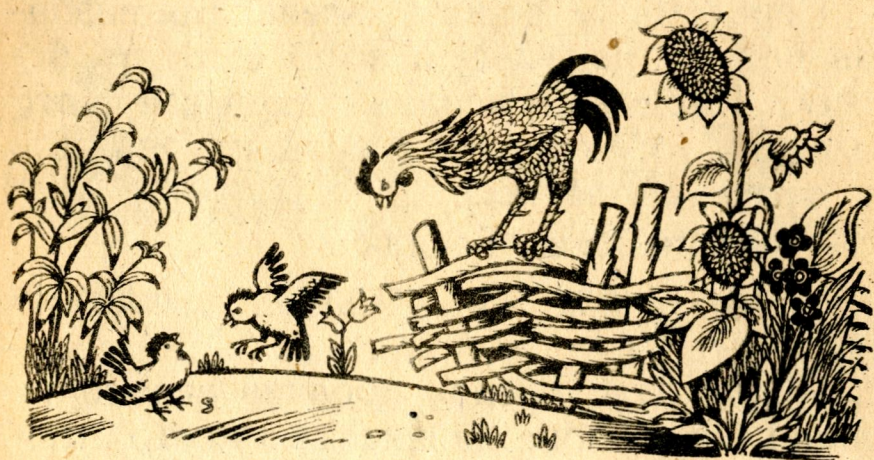
Приказки: Наука кожному придасться.
Наука в ліс не веде, а з лісу виводить.

5. Два горобчики.

Два горобчики вгледіли
червячка малого
й по хвилині суперечки
зчубились за нього.
Та побачив це когутик —
із плота злетів,
того дзьобнув, цього дзьобнув
і червячка з'їв.

*

Бачила це добра мати,
діточок навчала,
щоб родина за дурниці
сварки не здійскала.

Приказка: Де два б'ються, там третій користується.

6. Василь іде до школи.

Василь, невеличкий гуцулик, був дуже радий.

Тато сказали:

— Сьогодні підемо, Василю, до школи.

Мама дали Василеві чисту сорочку, вишивану червоною й чорною заполоччю.

Василь побіг до потоку і скупався.

Надяг білу сорочку і взяв новий капелюх, а в торбу книжки, зшитки та й олівець. Ще рано було, як він налагодився до школи.

Василь мешкав високо на горі. Вийшли обидва з татом із хати і почали сходити в долину до річки.

Ішли стежкою через зелені левади.

Перелетів їм дорогу дятель. Він визбирав поживу на вільсі й хотів сісти на беріжку. Побачив Василя і привітав його голосним торохтінням. Василь чув виразно, як дятель питав його:

— Куди йдеш, Василю?

— Іду знову до школи, — відповів Василь.

Пішли далі. Василь побачив високо на ялинці білку. Вона дивилася на нього стривоженими очима. Хотіла вже розгойдатися і скочити на сусідню ялинку: з дерева не дерево і буде в густому лісі.

І Василь уже мав охоту привітати білку, як то він звичайно робив. Хотів підбігти до неї і сполохати її. Дуже любив дивитися, як вона скаче по гілках дерев.

Але нагадав собі, що нема коли бавитися з нею. Сказав до неї:
— Бувай здорова!
Я йду до школи.

Білочка зрозуміла його. Замість утікати, присунулася на найнижчу гілку. Сіла на задні лапочки, а передніми немов прощалася з Василем:

— Бувай здоров, козаче!

Вона знала, що він уже не буде її пологати.

Василь пішов скоренько за татом. Сходили вже до річки. Побачили школу, що стояла над річкою, біля церкви.

Запитання: Як Василь налагодився до школи?

Куди він ішов до школи?

Кого він стрінув по дорозі?

Пояснення: гуцули — частина нашого народу, що живе в горах Карпатах;

заполоч — закрашені нитки до вишивання;

левада — лука;

білка — вивірка.

7. Батькова наука.

Батько навчав синів, щоб жили у добрій згоді. Просив їх, щоб любили один одного, помагали брат братові, не сварилися. Але сини не слухали його.

Раз звелів батько принести віник та й каже:

— Переломіть його!

Пробують сини по черзі переламати віник. Силкуються на всі лади, але не вдіють нічого.

Тоді батько розірвав мотузок на вінику і віник розсипався. Батько звелів синам ламати прутики по одному. Легко переламали сини всі до одного прутика.

Каже тоді батько:

— Коли житимете в згоді, ніхто вас не подужає. А як будете сваритися — розійдетесь, то кожного з вас по одному легко буде подужати, як легко попереломлювати ці прутики.

Запитання: Як батько вчив своїх синів згоди?

Приказки: Всі за одного й один за всіх.

У гурті й смерть не страшна.

Краще поганенька згода, ніж добра звада.

8. По щирості.

Раз батько прийшов з міста, дав своєму синові медяник та й каже:

— На, Васильку, поділися з Петриком по щирості!

— А то як діляться по щирості? — питає Василько.

— А так, синку, — каже батько, — як переломиш медяник, то даси більшу частину Петрикові, а собі лишиш меншу. Це зветься по щирості.

— То дайте Петрикові медяник, хай він ділить по щирості! — каже хитрий Василько.

Запитання: Як Василько мав поділити медяник?

А як він хотів би ділити?

9. Поворот.

1.

— Сьогодні вертається тато? — запитав малий Михайлик, протираючи вдовсвіта очі.

— Сьогодні субота, — каже мати. — Надвечір прийде тато.

Тато вже другий місяць рубав дрова в далекому лісі. Ввесь тиждень був на роботі, а в суботу під вечір вертався до хати. Діти дуже скучали за татом. На кожную суботу ждали нетерпляче.

Сьогодні субота. Сьогодні ввечорі прийде тато, але до вечора ще дуже далеко.

Мати поралася цілий день у хаті. Зварила обід, а потім наготовила татові чисту, білу сорочку й зварила вечерю.

Як тільки діти прийшли зі школи, зараз написали завдану вправу й навчилися читати, бо хотіли похвалитися завтра татові, як то вони гарно пишуть і читають.

Над вечір стали діти замітати подвір'я. Вони пам'ятали, що тато любить лад і порядок скрізь, та й вони самі дбають, щоб усе було в них чисто і привітно.

Вже діти скінчили роботу. Помили собі ноги, руки, обличчя, зачесали волосся.

2.

Нараз найменший Юрко, що сидів коло вікна, крикнув:

— Тато! тато!

Всі вибігли до воріт і кричали веселими голосами:

— Тато! Ідуть наші тато!

А тато цілує дітей, голубить, по головці гладить кожне і каже:

— Ніде мені не буває так весело, так люблю, як між вами. Тут так тихо, чисто і привітно. Бачу, що ви пам'ятали про мене.

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 5812

Радів тато, раділа мама та найбільш раділи діти.

Запитання: Де перебував цілий тиждень тато Михайлика?

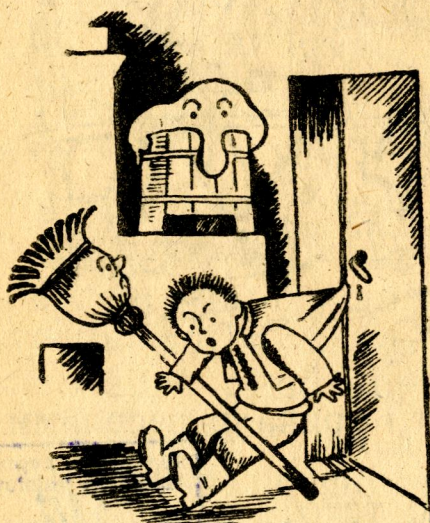
Як діти готувалися до зустрічі з татом?

Як тато привітався з дітьми?

Приказки: Добрі діти батькам вінець, а лихі — кінець.

10. Домовик.

Раз Костикова мама замісила тісто на хліб і поставила в діжі на печі, щоб росло, а сама пішла до сусідки.

Коли звечоріло, Костик прийшов до хати, кличе — нікого немає. Хотів пошукати сірників та засвітити, аж тут, цить! щось на печі пихкає!...

— Це певно домовик!... — прошептав боязко Костик і давай тікати.

Так коло дверей зачепився в темряві за мітлу. Вона впала на нього з гуркотом, а він зняв крик:

— Рятуйте! рятуйте!

Він хотів утікати, та як зачиняв за собою двері, то двері схопили рубчик його одежі, і він не міг рушитися з місця.

Почав він тепер ще дужче кричати:

— Рятуйте! Поможіть! Домовик мене зловив!

Надбігли сусіди, засвітили світло, побачили що сталося, та й стали сміятися...

— Ей, боягуз же з тебе, Костику! Це ж двері тебе держали!

— Таке! А що ж це біля дверей?

— Біля дверей мітла.

— А що на печі пихкає?

— Там тісто росте.

Засоромився Костик і від того часу не боявся ніяких домовиків.

Запитання: Чого злякався Костик?

Чому він потім не боявся домовиків?

Чи живуть насправду домовики?

II. Колисанка.

Ой, ходить Сон коло вікон,
а Дрімота коло плота.

Питається Сон Дрімоти:

— „Де будемо ночувати:“

— „Де хатинка є тепленька,
де дитинка є маленька,
там будемо ночувати,
мале дитя присипляти“.

12. Сон Івася.

Приснився Івасеві смачний борщик, та не міг він його їсти, бо не мав ложки.

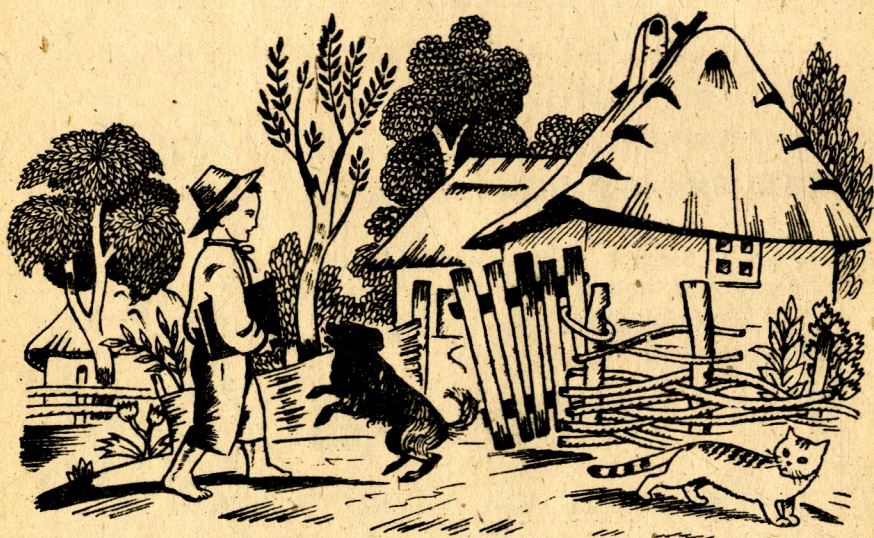
На другий день, поки Івась ліг спати, сховав ложку під подушку.

Та цієї ночі йому борщик не приснився.

Запитання: Що снилося Івасеві?

Що він зробив на другий день, поки ліг спати?

13. Наш котик і Бровко.

А наш котик — волоцюга, ні товариша, ні друга; любить сам собі ходити, миші й горобці ловити. Нишком-тишком коло плота, бо не любить страх болота.

Бровко іншу вдачу має, товариства все шукає; чи у поле, чи на лови, він товариш все готовий.

Прийде Лесик. — Гав, гав, гав! —
Бровко перший привітав.

Запитання: Що любить робити наш котик?
Яку вдачу має песик Бровко?

14. Курча.

Жило собі на світі курчатко. Воно було
дуже маленьке — ось таке:

— Але курчатко думало, що воно дуже
велике, і коли гуляло на подвір'ї, то пиша-
лося й задирало голову вгору — ось так:

І була в нього мама, яку звали Рябушка.
Мама була ось яка.

Вона дуже любила курчатко й годувала його червячками.

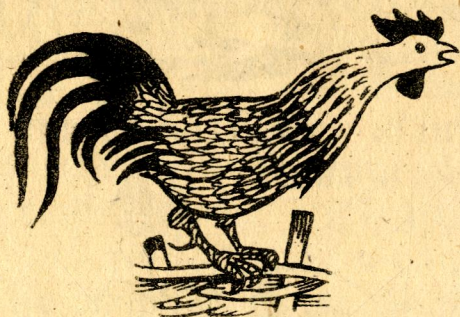
І були червяки ось такі:

Одного разу налетів на Рябушку кіт Буркіт і погнав її до самого ставка. І був кіт Буркіт ось такий:

Курчатко лишилося біля ставка саме. Коли дивиться воно — злетів півень на тин і витяг шию отак:

І на все горло закричав: ку-ку-рі-ку! І гордо подивився навкруги.

— Ну, хіба ж я не співець? Ну, хіба ж не молодець?

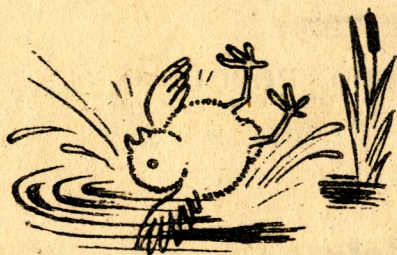
Курчатку це дуже вподобалось. І воно витягло шию ось-як:

І щосили запищало: пі-пі-ті-ті.

— Я теж співець, теж молодець!

Але якось зачепилось і впало в калюжу от-як:

А в калюжі сиділа жаба. Побачила курчатко й засміялась: ха-ха-ха! Подивись, ще до півня не доріс. І була жаба от така:

Запитання: Яке було курчатко?
Що зробив кіт Буркіт?
Кого побачило курчатко?
Що воно зробило?
Що з ним сталося?
Випишіть назви домашніх птахів!

15. Собака й кіт.

Кіт ловив у коморі миші, а собака загавкав. Кіт вискочив з комори та як крикне на собаку:

— Що ти не даєш мені ловити мишей! Лякаєш їх!

А собака каже:

— Я лякаю недобрих людей, щоб не вкрали чого в нас.

— Велике діло — каже кіт.

Каже тоді собака:

— Як же не велике? Адже як я не буду гавкати, то злодії покрадуть збіжжя,

— Цить! — каже кіт. — Мене господар більше любить. Я бережу йому хліб від

мишей, а ти що? Хіба ти від мишей обережеш?

А собака знову:

— Ні, коте! Мене господар більше любить, бо я йому все добро бережу.

— Ні, мене! — каже кіт.

— Мене! — кричить собака.

І так вони змагалися довго. А тимчасом прийшли злодії, позабирали всяке господарське добро, а миші поїли хліб. А ті два нічого не чули за своєю суперечкою. Господар побачив свою втрату й прогнав їх обох.

Запитання: Защо посварився кіт із псом?
Защо прогнав господар пса і kota?

16. Двір Марусі.

Ой, хто бачив у Марусі
пребагатий двір:

Перший півень з острогами,
лицарський той звір!

Люба кітка, що на шерсті
має сіру масть,
песик Бурко, що Марусю
скривдити не дасть.

І телятко і лошатко,
чорні дві вівці,
і баран, що всіх тручає,
а Марусю — ні!

То Маруся на подвір'ї
їсти їм дає,
йде до хати і береться
за шитво своє.

Запитання: Які знаєш домашні тварини?

17. Музика.

Чи ви чули цю музику? Півень кличе „кукуріку.“ Гуска гегає досхочу. Качка такає: „пить хочу.“ Цуцик гавкає при плоті. Свинка хрунькає в болоті. А молот-

ники „гуп“ жваво, „гуп“ ціпами вліво, вправо. Так ось, бачте, цілу днину йде музика без упину.

Запитання: Де можна почути таку музику?

Скоромовка: *Хто про Прокопа, хто про Прокопиху, а хто про Прокопишиних дітей.*

18. Про три свинки й вовка.

1.

Було собі раз три маленькі свинки. І вибрались вони в світ шукати долі.

Перша свинка йде, йде, аж назустріч їй чоловік — несе соломому.

— Добрийдень, чоловіче добрий, — каже свинка, — дай мені соломому, я собі хатку збудую.

Дав їй чоловік соломому, і збудувала собі свинка хатку.

Але приходить вовк і каже:

— Стуку-грюку-стуку-гуку, — відкрий, свинко легкодуху.

— Не відкрію, — каже свинка.

— А я буду стукати, а я буду грюкати, а я буду дмухати, твою хатку розвалю і тебе із'їм, — каже вовк.

І вовк стукав, і вовк грюкав, і вовк дмухав, розвалив хатку, бо була з соломи, і свинку з'їв.

2.

А друга свинка йде, йде, аж назустріч їй чоловік — несе в'язку дров.

— Добрийдень, чоловіче добрий, — каже свинка, — дай мені дрова, я собі хатку збудую.

Дав їй чоловік дрова, і збудувала собі свинка хатку.

Аж приходить знову вовк:

— Стуку-грюку-стуку-гуку, — відкрий, свинко легкодуху, — каже вовк.

— Не відкрию, — каже свинка.

— А я буду стукати, а я буду грюкати, а я буду дмухати, твою хатку розвалю і тебе із'їм.

І вовк стукав, і вовк грюкав, і вовк дмухав, — хатку розвалив, бо була з дерева, і свинку з'їв.

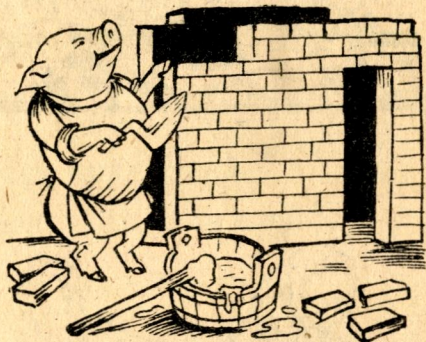

3.

А третя свинка йде, йде, аж назустріч їй чоловік — несе цеглу.

— Добрийдень, чоловіче добрий, — каже свинка, — дай мені цеглу, я собі хатку збудую.

Дав чоловік цеглу, і збудувала собі свинка хатку.

Аж приходить знову вовк:

— Стуку-грюку-стуку-гуку, — відкрий, свинко легкодуху.

— Не відкрию, — каже свинка.

А я буду стукати, а я буду грюкати, а я буду дмухати, твою хатку розвалю і тебе із'їм.

І вовк стукав, і вовк грюкав, і вовк дмухав, але хатки не розвалив, бо хатка була з цегли.

Запитання: З чого побудувала собі перша свинка хатку?

Що сталося з цією хаткою і зі свинкою?

З чого побудувала собі друга свинка хатку?

Що сталося з цією хаткою і зі свинкою?

З чого побудувала собі третя свинка хатку?

Завдання: Опишіть, що бачите на цих образках.

19. Рідна хата.

Чисті двері і віконця,
повно світла, повно сонця.
Скрина цвяхами оббита
і скатертю ще накрита.
А на скрині хліб і сіль,
з наших піль, з родючих піль.

Запитання: Як виглядає наша хата?

Приказка: Рідна хата — мов палата.

В і д о с е н и д о з и м и.

20. Осінь.

Осінь, осінь: лист жовтіє,
часто дрібний дощик сіє.
Веде осінь сиві хмари,
та за це дає нам дари:
грушок, сливок цілі міхи
Повно гамору і втіхи:
діти бігають по полю,
печуть собі бараболю.

Запитання: Чим відрізняється осінь від літа?
Що дає нам осінь?

Загадка: Пустіють поля,
мокріє земля,
пташка відлітає —
коли це буває?

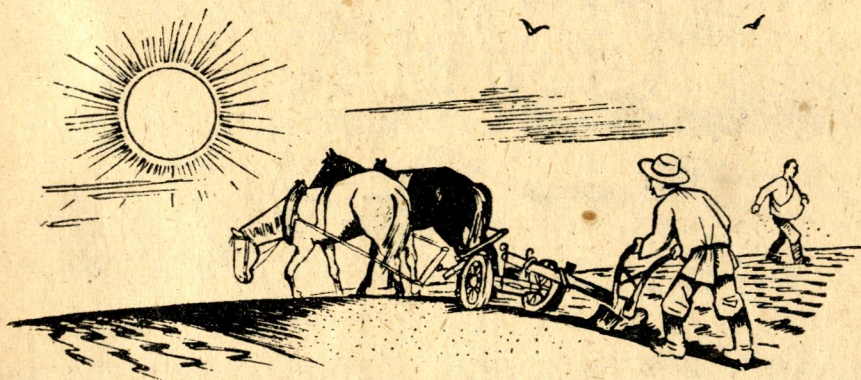
21. Оповідання про хліб.

— Хлібець, хлібець питльований, ще й маслом посмарований! — так весело гукають діти, аж їм радість в очах світити.

— А чи ви чули, дітоньки, скільки було робітоньки, поки цей хліб удався, до ваших рук дістався? Ось послушайте:

1.

Найперше стерню плуг орав, до скиби скибу рівно клав, а борона ходила, ці скиби скородила.

Як жайворон злетів з гнізда, з сівнею вийшов тут газда. Він зерно в землю кинув, в щасливу годину. Це зерно вкорінилось, зійшло й зазеленіло.

Дощі перепадали, пшеничку підливали. І виросла пшеничка та, мов очерет буйна, густа. Аж подивитись мило, так поле зародило.

2.

Прийшли жнива. Прийшли женці і жали збіжжя живо, бо дав Бог гарне жниво.

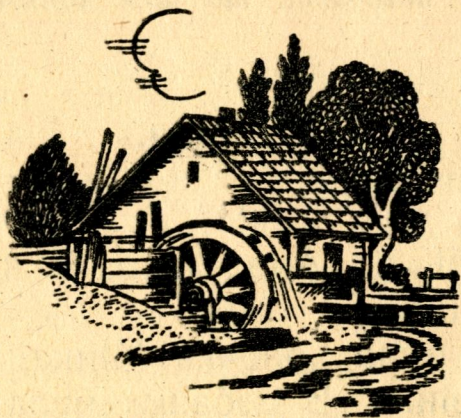
Гей, жнуть женці. Серпи блищать; на полі скрізь снопи лежать. Снопи зложили в копи, за тиждень — вїо! до шопи.

А там господар ціпом: грим! Тік вкрився зерном золотим. Гей, зерно ж наше, жито! Ми будемо всі ситі!

3.

Почув це млин над річкою.

Він став гудіти нічкою; він став гудіти вднину, молоти без упину. Змолов муку білесеньку, питльовану, дрібнесеньку.

4.

Муку цю розчинила в діжі матуся мила. Розчин потім місила й у піч хлібець всадила. А як хлібець вже був готовий, то діти їли на здоров'я.

Тож знайте, скільки було мук, поки діставсь вам хліб до рук. Це праця неабияка.

Шануйте ж, діти, рільника!

Запитання: З чого маємо хліб?

Як працює хлібороб, щоб мати збіжжя?

Що потім роблять із збіжжям?

Випишіть назви хліборобського знаряддя!

Приказка: Ціп та коса цілий світ годують.

Загадки: Б'ють мене ломакою, ріжуть мене ножаскою, — за те мене отак гублять, що всі мене дуже люблять.

Скільки на небі зірок, стільки на землі дірок.

Стукає, гріє, як сто коней біжить; треба стати погадати, що цим коням їсти дати.

22. Ріпка.

1.

Був собі дід Андрушко. В нього була баба Марушка.

В баби була донечка Мінка, а в дочки собачка Хвінка. В собачки була товаришка — киця Варварка, а в киці годованка — мишка Сіроманка.

Раз навесну взяв дід заступ та мотику, скопав у городі грядку невелику. Гноєм її попринадив, грабельками підгромадив. Зробив пальцем дірку та посадив ріпку.

Працював дід не марно. Зійшла ріпка гарно. Щодня ходив на город. Набирав води повен рот і свою ріпку підливав, до життя їй охоти додавав.

Росла дідова ріпка, росла! Зразу така, як мишка була; потому, як кулак, — потому, як буряк; потому, як два, а на кінці така, як дідова голова!

Тішиться дід, аж не знає, де стати.

— Час, — каже, — нашу ріпку рвати!

2.

Пішов він на город — гуп, гуп! Узяв ріпку за зелений чуб. Тягне руками, уперся ногами, добуває сил усіх. Сопе, як ковальський міх. Мучився увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе дід бабу Марушку:

— Ходи, бабусю, не лежи! Мені ріпку вирвати поможи!

Пішли вони на город — гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда за плече — тягнуть, що аж піт тече!

Смикає дід ріпку за чівку, смикає баба діда за обшивку. Працюють руками, упираються ногами. Промучились увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе баба дочку Мінку:

— Ходи, доню, не лежи, нам ріпку вирвати поможи!

Пішли вони на город — гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда за сорочку,

дочка бабу за торочку. Тягнуть руками, упираються ногами. Промучились увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе дочка собачку Хвінку:

— Ходи, Хвіночко, не лежи! Нам ріпку вирвати поможи!

Пішли вони на город — гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда за обшивку, дочка бабу за запаску, собачка дочку за спідничку. Тягнуть руками, упираються ногами. Промучились увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе собачка кицю Варварку:

— Ходи, Варварко, не лежи! Нам ріпку вирвати поможи!

Пішли вони на город — гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда за сорочку, дочка бабу за торочку, собачка дочку за спідничку, киця собачку за хвостик. Тягнуть руками і зубами, упираються ногами. Про-

мучились увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе киця мишку Сіроманку:

— Ходи, Сірочко, не лежи! Нам ріпку вирвати поможи!

Пішли вони на город — гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда за сорочку, дочка бабу за торочку, собачка дочку за спідничку, киця собачку за хвостик, мишка кицю за лапку. Як потягли, як потягли, та й покотилися.

Упала ріпка на діда Андрушка, дід на бабу Марушку, баба на дочку Мінку, дочка на собачку Хвінку, собачка на кицю Варварку, а мишка — шусть у шпарку.

Пояснення: попринадити гноєм — погноїти;
чівка — мичка.

Запитання: Що посадив дід Андрушко?
Як доглядав дід Андрушко ріпку?
Як рвав дід Андрушко ріпку?
Хто помагав дідові вирвати ріпку?

Загадка:

*Мати доні молодій
Огородик наділила.
Розкошує доня мила,
Каже неньці — тісно їй.
В земляній сиджу коморі,
А коса моя надворі.*

(Прочитай початкові букви згори в долину).

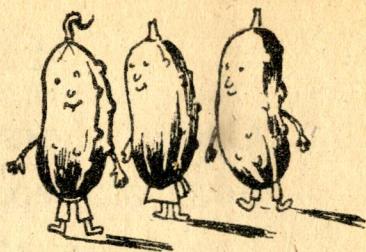
23. Гарбуз.

Ходить гарбуз по городу,
питається свого роду:
— Ой, чи живі, чи здорові
всі родичі гарбузові?

Обізвалась жовта диня —
гарбузова господиня:
— Іще живі, ще здорові
всі родичі гарбузові.

Обізвались огірочки —
гарбузові сини й дочки:
— Іще живі, ще здорові
всі родичі гарбузові.

Обізвалась бараболя,
а за нею і квасоля:
— Іще живі, ще здорові
всі родичі гарбузові.

Обізвалась морковиця —
гарбузова сестриця:
— Іще живі, ще здорові
всі родичі гарбузові.

Пояснення: родичі — свояки.

Запитання: Яку знаєш городину?
Які знаєш роди збіжжя?
Які знаєш роди садовини?

Загадки: Без вікон, без дверей — повна хата людей.

До сонця я підхожий
і сонце я люблю.
За сонцем повертаю
я голову свою.

Стою стрункий, високий
в зелених шатах я,
і золотом убрана
голівонька моя.

24. Пташки.

Слота. Сумнішають хатини,
поля завмерли в тихім сні.
Пташки в далекії країни
несуть свій гомін і пісні.

Та де б вони гніздо не звили,
все будуть край наш пам'ятать;
пташки, що в вирій полетіли,
з весною знову прилетять.

Вони нас, бідних, ізгадають.
І тільки вернеться тепло,
старого дуба відшукають,
де їх гніздо торік було.

Щоб знали ниви почорнілі,
що прийдуть дні щасливі знову,
пташки, що в вирій відлетіли,
весну нам принесуть чудову.

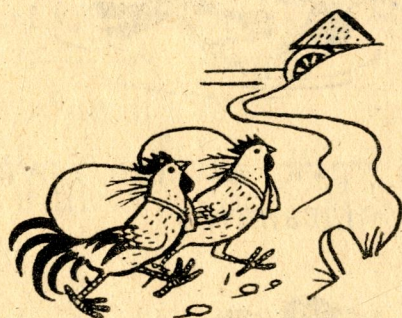
Запитання: Куди відлітають від нас пташки?
А коли?

25. Два ведмеді.

Два ведмеді, два ведмеді
горох молотили.

Два півники, два півники
до млина носили.

А горобчик, славний хлопчик,
на скрипоньку грає,

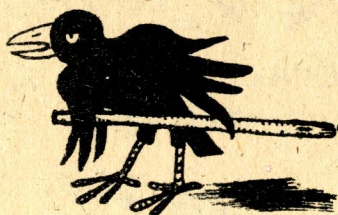
горобличка, гарна птичка,
хатку замітає.

А ворони, добрі жони,
пішли танцювати.

Злетів крук, вхопив друк,
пішов підганяти.

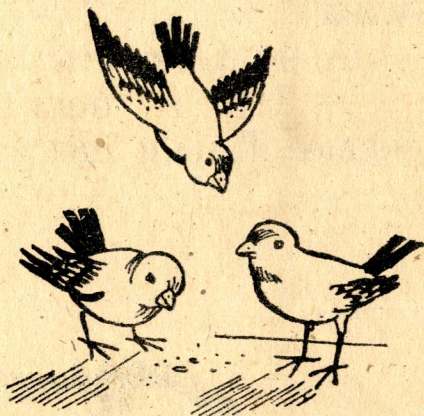
Запитання: Випишіть із уступів назви птахів!
Яких птахів ще знаєте?

26. Горобець.

Сів горобчик, задумався, що йому робити, як йому зиму цю довгу й люту пережити.

Та поглянув на село він і став цвірінчати:

— От в стодолі знайду збіжжя, в стрісі буду спати. Не журімся, браття милі, всі села тримаймось, і хоч як мороз потисне, — свого не зрікаймося.

Послухала цієї мови горобців громада. Цілим хором притакнула весела і рада:

— Не підемо на чужину, хоч там і тепліше, бо де добре в світі — добре, а дома найліпше. Ми, хоч бідні і простенькі, добре серце маєм, в цьому краю народились, тут і повмираєм.

Запитання: Як зимує горобець?

27. Вовк і коні.

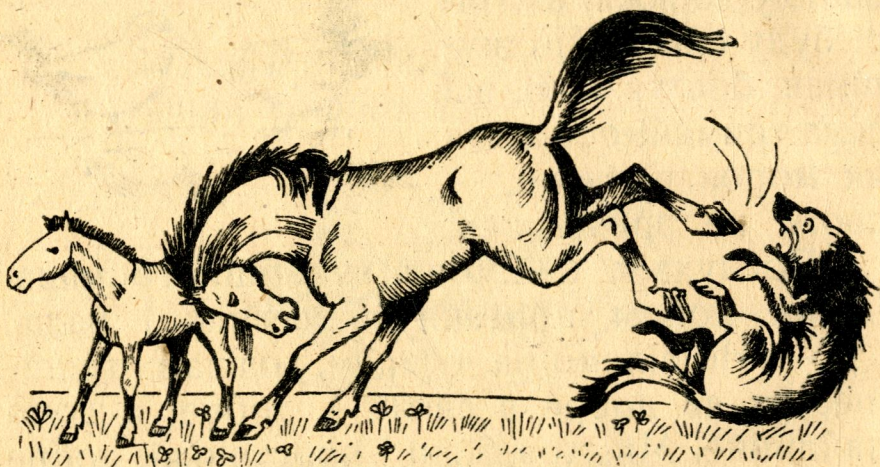
Біжить голодний вовк. Вовки бувають не раз голодні. Аж гляне — коні на стерні пасуться, та ситі такі, що вовкові свічки в очах із утіхи засвітилися.

Прийшов.

— Здорові були! Що? Може б продали мені одно мале лоша. Світами блукаю, товариша не маю. Страх, як стужилася душа!

А коні кажуть:

— Що ж, бери! От хоч би й перше скраю. Тільки пам'ятай — не роздери!

— Я?... Адже ж я розум маю. Таке маленьке — хто чував? Візьму його з собою, буду щоднини годувати, водою напувати. Скажіть, яка йому ціна? Коби хоч невисока!

А з рота піна вже тече та іскри скачуть з ока.

Коні ж йому:

— У нас такий є звичай, що ціни є прибиті на задньому копиті. Коли цікавий — прочитай.

Вовк наблизився, кінь підніс копито та як вструже вовка просто в ніс, як поправить!

— Друже! Ой-ой! Стривай! Не вмію я таких чисел читати!

Та говори йому! Ая! Кінь не дурний чекати. Рвонувся з місця і помчав з лошатком манівцями.

А вовк лишився й став з плачем збирати зуби.

Запитання: Як вовк хотів купити лоша?

28. Кабан під дубом.

Ходив кабан лісом, годувався жолудьми з великого дуба.

Наївся раз добре жолудів та й став підривати коріння дуба.

— Навіщо ти риєш? — питається дуб. — Там моє коріння. Як підриєш, то всохну.

— То й сохни! — відказує кабан. — Хіба мені що? Мені щоб жолуддя було!

— Та жолуддя з мене! — каже дуб.

А дурний кабан не слухає. Щодня рив під дубом яму, все більше й більше, аж поки дуб не всох і не перестав родити жолудів.

Аж тепер пізнав кабан, який він був нерозумний.

Запитання: Кому пошкодив кабан?

29. Заєць і жаби.

Одного разу взявся заєць думати про те, що ніхто його не боїться, що ніхто від нього не втікає, а сам він від усіх утікає: і від ведмедя, і від вовка, і від лисиці, і від чоловіка — від усіх.

Зажурився тяжко та й каже:

— От піду та й утоплюся.

Та й побіг. Біжить, біжить, не озираючись. Прибігає над воду, тільки хотів топитися, а жаби на березі сиділи та хлюп у річку!..

Зрадів тоді заєць:

— Ні, не буду топитися: є ще таке, що й мене боїться!

Запитання: Які знаєш тварини менші від зайця?

30. Білка.

Вовк лежав під деревом і спав. Білка стрибала по дереві й упала на вовка. Прокинувся вовк і хотів її з'їсти. Але білка почала просити:

— Пусти мене!

Вовк сказав:

— Добре, я пущу тебе, тільки ти скажи мені, чого ви, білки, такі веселі? Мені завжди нудно, а ви все там угорі граєтесь і стрибаєте?

Білка відказала :

— Спершу пусти на дерево, тоді й скажу. А то я боюся тебе.

Вовк не був голодний і пустив. Білка скочила на дерево і промовила :

— Тобі тому нудно, що ти злий. Тобі лють серце палить. А ми веселі, бо нам ніколи не хочеться робити нікому лиха.

Запитання: Який звір вовк?

А яка білочка?

31. Лебідь, шука й рак.

1.

Лебідь плавав по воді попід берегом. Зігнув шию, дивиться в воду. Пливе повз нього шука, зупинилася й питає :

— Скажи, будь ласка, де ти буваєш, коли річка замерзає?

— А навіщо тобі знати?

— Та я хотіла б на зиму кудинебудь утекти, а то під льодом доводиться задихатися без свіжого повітря.

— Я на зиму лечу звідсіля в теплий край, там і живу до весни.

— Візьми й мене з собою, — просила шука.

— А чому б ні? Хочеш, то подамося разом, веселіш буде.

Почув їх розмову рак і каже:

— Візьміть і мене.

— Ну, так що ж? Хочеш — збирайся й ти з нами. Гуртом веселіше буде. Діждемося осени, я вам тоді скажу, коли летіти.

2.

Минуло літо, настала осінь. Лебідь каже:

— Ну, братіки, пора летіти в вирій. Лагодьтеся на завтра. Рано рушимо в дорогу.

Щука сповістила рака. Рак подумав та й каже:

— А як же ми, сестро, будемо на суходутті жити без їжі? Ось візьмемо з собою харчів, щоб нам стало на цілу дорогу.

— А в що ж ми заберемо? — запитала щука.

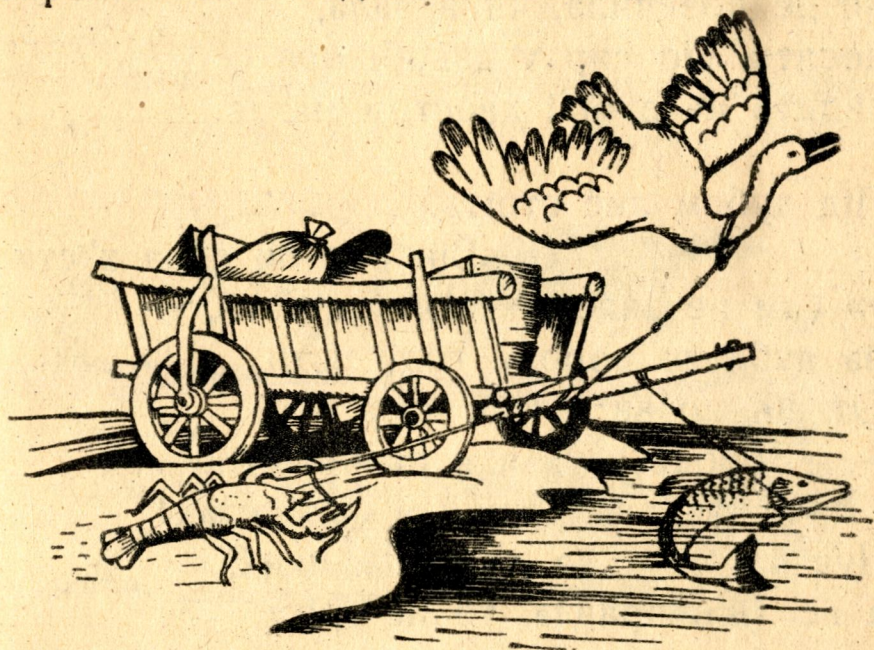
— То так, навантажимо харчами візок, впряжемось у нього й подамось. Втрюх потягнемо за собою харчі.

3.

Рак і щука добули воза, насукали з трави посторонків і ждали лебедя. На другий день прилетів лебідь і каже:

— Ну, ви тут готові? Бо я вже лечу!

— Готові, готові, тільки ти, будь ласка, поможи нам віз везти. Давайте всі троє впряжемося і подамося з Богом.

— Добре, давайте ж мені посторонок. Лебідь узяв посторонок на шию. Рак узяв другий у клешні, а щука за третій вчепилась зубами.

Смикнули — не йде!

Що за морока? Що робити?

Воно, бач, штука невелика, — так лебідь рветься підлетіти, рак упирається, а щука тягне в воду.

Хто винен з них, хто ні — судить не нам, та тільки ж віз і досі там.

Запитання: Чому лебідь, щука й рак не потягнули воза?

32. Лис і ворона.

Десь то ворона сир дістала:
чи де позичила, чи вкрала,
досить, що сир у дзьобі має,
сидить на дубі і хвостом махає.

Під дубом лис стоїть.

Він рад би сира з'їсти,
та сам не знає, як його дістати, —
на дуба до ворони годі лізти.

От він почав їй так казати:

— „Вороно, був я в різних сторонах
і бачу, ти найкращий в світі птах!

Чув я і співаків, та ще й яких,
а всі (що правда, то не гріх)
до тебе, кумо, і не вмились.

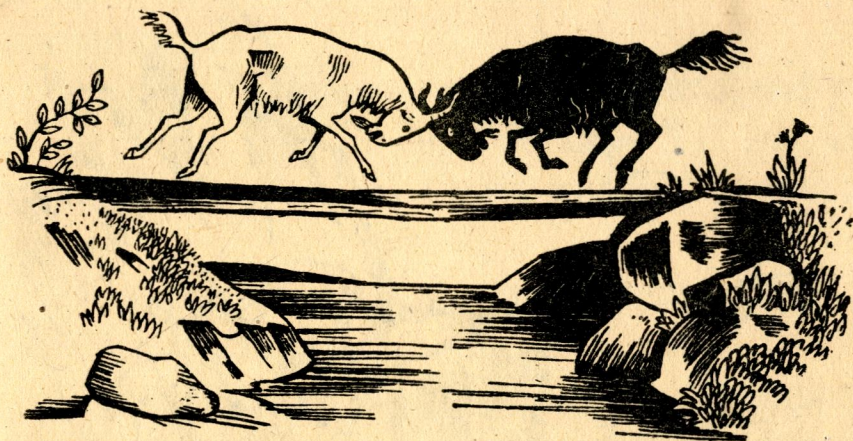
Такі б нам співаки родились,
як ти, вороно!“

Догодив
вороні лис, і дурень птах,
як міг, широко дзьоб відкрив
і крикнув „кра!“, а сир — бабах!
Ворона з дуба споглядала,
як сир лисиця заїдала.

Запитання: Чому ворона випустила сир?

33. Про двох цапків.

З одного берега йде до річки білий цапок, а з другого берега підходить чорний цапок. І цей хоче через річку перебраться, і той хоче. А через річку кладка.

Така вузька, що тільки один може перейти, а двом тісно.

Не схотів білий цапок заждати, поки перейде через кладку чорний, а чорний і собі не хотів заждати, щоб перейшов білий.

Ввійшли обидва на кладку, зішлись посередині, та й ну один одного лобами і рогами бити. Бились, бились та й обидва попадали у воду.

Запитання: Як поводитись цапки на кладці?
Як їх можна назвати?

Приказка: Мудрий безумному з дороги вступається.

34. Дві кізочки.

А дві кізочки — то були розумніші. Зустрілись вони на вузьенькій стежечці. З одного боку стежечки глибока яруга, з другого — висока та крута гора. Розминутися ніяк не можна.

Постояли вони, постояли, подумали, подумали. Одна кізочка стала на коліна, лягла на стежці і притиснулась до гори.

Тоді друга обережно переступила через неї, а та, що лежала, встала й пішла собі.

Запитання: Де зустрілись дві кізочки?

Як вони розминулися?

Як їх можна назвати?

35. Подорожні й собаки.

Через левади та городи куми два йшли з весілля до господи. Бредуть, балакають про щось.

Аж ось узявся десь собака в біса. Чи з-під воріт, чи із-за ліса, присікався, що аж вищить.

Куми глядять — аж ще біжить мабуть з десяток, чи й не більш. Та як напали — брате мій! Один гаразд, а другий гірш.

Кіндрат махнув ціпком мерщій.

Тут обіззавсь до нього Клим:

— Ось не займай лише, Кіндрате. Я їх натуру знаю, брате. Відчепляться. Ось, ну, ходім! Та не махай і не дивися.

І йдуть вони собі та йдуть. Собаки справді унялися, а далі їх уже й не чуть.

Пояснення: господа — дім;

брести — іти, чалапаючи;

присікатися — причепитися;

вищати — верещати;

ціпок — палиця, дрючок;

мерщій — скоро;

не займати — лишити в спокою;

унятися — притихнути.

Запитання: Хто присікався до кумів?

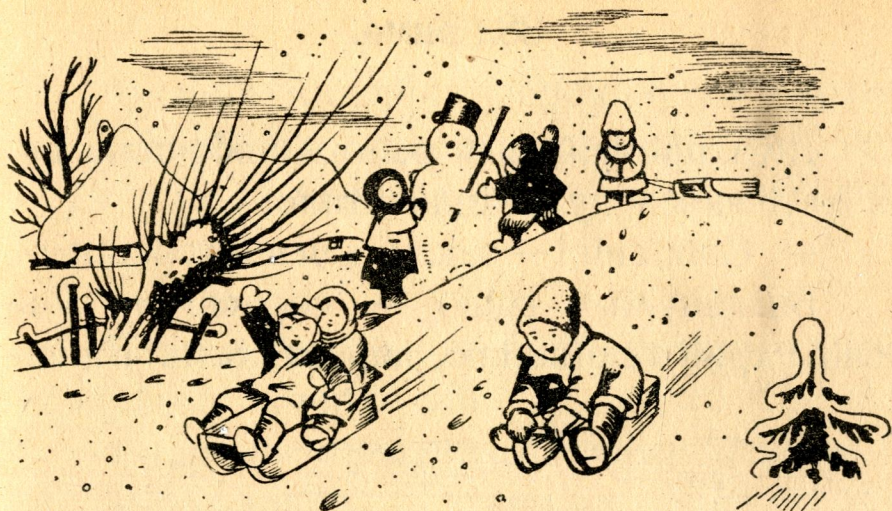
Як відчепилися собаки від кумів?

36. Дід і камінь.

Дід ішов через дорогу
та й ізбив об камінь ногу: —
— „До чого це дрантя, — каже, —
посеред дороги ляже
та й калічить людям ноги!“

Аж тут з Климової хати
вибіг чорний пес, кудлатий —
та до діда! А дід в крик —
хап за камінь — і пес втік.

Запитання: До чого придався дідові камінь?

З и м а п р и й ш л а...

37. Зима прийшла.

Зима прийшла. Холодними руками
скувала ріки і ставки,
заслала ниви килимами,
до сіл засипала стежки.
Усе замовкло під снігами...

Даремно! Сонце переможе!
Розіб'є громом ланцюги,
розтопить криги і сніги,
змете всі наміри ворожі
і кине цвіти навкруги.

Пояснення: заслати — застелити.

38. Зима.

1.

Діти прокинулися рано й побачили, що в хаті якось дуже біло стало.

— Сніг, сніг! — закликали вони, радіючи.

Виглянули у вікно, — справді: пухкий сніг уклав усю землю, дерева, хати. Вигля-

нуло сонечко, і сніг вилискується на сонці, неначе дорогий камінь сяє. Вийшли діти з хати, побігли на річку, що вже замерзла, й сковзаються. Та довго не можна бавитися надворі; холодно, ноги померзнуть, ніс побіліє, і тоді діти біжать у теплу хату грітися.

2.

Малий Андрійко прокинувся вранці й побачив, що надворі впав сніг. Хлопець був дуже малий, забув, який то сніг, і кричав:

— Он скільки цукру розсипано!

Старші Андрійкові брати сміялися і внесли йому жменю снігу.

Андрійко лизнув, скривився й каже:

— Холодне.

Потім зліз на припічок і поклав туди сніг, щоб нагрівся.

Після обіду Андрійко виліз на піч та як заплаче на всю хату. Мати й питає його:

— Чого це ти? Що там таке?

Андрійко каже:

— Хтось сніг забрав; я поклав гріти.

Усі засміялись, а Андрійко дивився на них і не знав, чого вони сміються.

Запитання: Як виглядає взимі?

Що Андрійко зробив із снігом? Що сталося з його снігом?

Загадка.

*Прийшла біла пані із сивеньким паном,
поля всі закрила біленьким жупаном.*

39. Сипле сніг.

Сипле, сипле, сипле сніг.
Мов метелики сріблисті,
сніжинки біленькі, чисті
тихо стеляться до ніг.
Сипле, сипле, сипле сніг.

Сипле, сипле, сипле сніг.
Тихо, легко і спроквола
покриває все довкола, —
ні стежок, ані доріг.
Сипле, сипле, сипле сніг.

Сипле, сипле, сипле сніг.
Вже присипав доли, гори,
вже ввесь світ, мов біле море,
біле море без доріг.
Сипле, сипле, сипле сніг.

Пояснення: спроквола — поволеньки.

40. Розмова.

Пекла мати балабухи під Новий Рік,
а синок Івась біля неї крутиться. Далі
Івась і каже:

— Чом ви, мамо, зо мною не гово-
рите?

— Та бачиш же, що ніколи, — відповідає мама, — та й що ж там я буду тобі говорити?

— Та щонебудь, от сказали б: ось на тобі, Івасю, балабушка.

41. Ялинка.

Раз я взувся в чобітки,
одягнувся в кожушинку,
сам запрягся в саночки
і поїхав по ялинку.

Ледве я зрубати встиг,
ледве став ялинку брати,
а на мене зайчик — плиг!
Став ялинку відіймати.

Я сюди, а він туди...
— „Не віддам, — кричить, — нізащо!
Ти ялинку посади,
а тоді рубай, ледащо!

Не пущу, і не проси!
І цяцьками можна гратись,
порубаєте ліси —
ніде буде і сховатись.“

Страшно стало...

— „Ой, пусти!

Не держи мене за поли!

Бідний зайчику, прости,
я не буду більш ніколи!“

Низько, низько я зігнувся
і ще нижче скинув шапку...
Зайчик весело всміхнувся
і подав сіреньку лапку.

Пояснення: плиг! — скік!

42. Різдво.

1.

Сьогодні Різдво.

Гуде дзвін і несе цю радісну вістку в кожную хатину. Прокинулися зі сну люди. Всі йдуть до церкви. Скрипить сніг під ногами. Весело блищать зорі на темному небі.

— „Роздество Твоє, Христе Боже наш“, — співають у церкві школярики тоненькими голосами. За ними басом підтягують господарі.

Скінчилася Служба Божа. Радісно поспішають люди додому. По дорозі поздоровляють один одного з Різдром Христовим.

2.

Вечоріє.

По селу ходять колядники. На одній вулиці співає мала дітвора:

Коляд, коляд, колядниця,
добра з маком паляниця,
а суха — не така,
дайте, дядьку, п'ятака!

А тут десь за хатою, мабуть під вікном у сусіда, приспівує школярик:

Колядин, колядин,
а я в батька один,
мене не питайте,
а калача дайте!

А там із зіздою йдуть парубки. Заходять в одну хату, в другу, в кожную заходять. Гуртом співають стару коляду:

Бог предвічний народився,
прийшов днесь із небес,
щоб спасти люд свій весь,
і утішився.

Запитання: Як ми святкували Різдво?
Які коляди знаєш?

43. Заблукався.

На Різдво був Петрусь із матусею в гостях у свого вуйка, в Зарадові. Одного дня всі старші поїхали в сусіднє село, а Петрусь лишився дома сам. „Піду — думає собі — та подивлюся за село!“ І пішов. Снігу було по коліна, але Петрусеві це байдуже. Навіть приємно отак місити глибокий сніг. Іде він так, іде і нікогісінько не стрічає. Тільки єдиний раз зігнав кілька ворон — от і все.

Довго йшов полями Петрусь, аж бачить — почало вечоріти. Спинився він — глянув довкола: всюди сніг і сніг, тільки на обрію бір чорніє. Моторошно стало Петрусеві, почувся таким самотнім і опущеним. Обернувся швидко і побіг, скільки духу, в сторону дому. Аж тут нараз почало віяти снігом, та так, що й на кілька кроків не було видно. Спинився коло самотньої берізки, щоб перевести дух.

„Я цієї берези не бачив, як ішов сюди, — подумав з страхом, — чи не заблукався я?“ І ну ж очі видивляти, чи нема де якої хати. Та де за такою метелицею побачиш щонебудь!

Петрусь побіг далі навмання, куди очі несли. Глибокий сніг щораз більше спинавав його ходу, очі заходили сльозами. „Мамо! Мамо!“ — кричав щосили. Пристанув. „Мамо! Я зблудив!“ — крикнув якомога найголосніше і почав надслухувати. Але на полі шумів тільки вітер та шелестів сніжинками. Нараз — що це? Чи справді почув якийсь згук, чи так йому видавалось?! О, знову згук! Глянув у той бік. На снігу чорнілося щось і швидко зближалось до нього. На людину це замале. „Може, це вовк?“ — подумав Петрусь, і острах стиснув його за серце. А те чорне чимраз ближче й ближче. І враз Петрусь пізнав. „Босий! Сюди!“ — кликнув на radoщах. За хвилину пес був уже коло Петруся, скакав весело довкола нього і радісно гавкав. „Босий, веди мене додому!“ — скомандував утішений Петрусь і рушив наперед. Але пес швидко перегнав його і побіг зовсім не в той бік, куди Петрусь перше йшов.

„Він краще знає дорогу!“ — сказав собі Петрусь і попростував за псом. Незабаром виринули, мов із мряки, будинки

вуйкового хутора, а там і сама хата. Петрусь аж плакав на radoщах. За хвилину сидів уже в теплій кімнаті.

„Як добре, — подумав собі хлопець, — що я Босому і хліба давав, і ласкаве слово говорив. Віддячився мені за це!“

Гладив мокро шерсть Босого, а собака положив свою кудлату голову Петрусеві на коліна і вірно дивився йому в очі.

(Це оповідання переповіджене за німецькою читанкою).

44. Новий Рік.

1.

День перед Новим Роком називають Маланкою. Той день проходить дуже весело. Вже від полудня в кожній хаті метушня. Дівчата й жінки прибирають і порядкують у хатах, чепурять їх якнайкраще назустріч Новому Рокові.

Хлопці ладять собі зерно на новорічне віншування, а парубки переодягаються: один за князя Василя, другий за княгиню Маланку, інший за жида, цигана, або ведмедя. Так переодягнені ходять по хатах і співають пісень, званих щедрівками.

До півночі лунають по селу пісні та веселі сміхи.

2.

А на Новий Рік раненько, щойно починає світати, малі хлопчики набирають зерна у великі татові рукавиці та йдуть віншувати. Входять у хату, сиплять зерно на долівку і приказують:

Сійся, родися, жито-пшениця
і всяка пашниця,
на щастя, на здоров'я, на Новий Рік,
щоб краще вродило, як торік:
коноплі під стелю, а льон по коліна,
щоб у вас хрищених голова не боліла.

Господарі дякують за віншування й роздають хлопчикам хто що може, то гроші, то калачі. Хлопці ховають дарунки в торби та йдуть далі віншувати.

Пояснення: метушня — біганина;
чепурити — прикрашувати.

Запитання: Що роблять парубки ввечорі перед Новим Роком?

Що роблять хлопці на Новий Рік уранці?

45. Сирота.

В світ за очі йде сирітка,
слізеньками личко миє;
розгулявся зимний вітер —
їй до віч снігами віє.

Ледве-ледве йде небога,
вдаль глядять десь оченятка.
Ах! ось бачить в млі вечірній
там стоїть убога хатка!

— „Відчиніте, добрі люди,
двері бідній сиротині“...

Люди вчули і відразу
вмовкла коляда в хатині...

Відчинили, запросили
й посадили в теплій хаті.

— „Грійся, сирото, вечеряй,
ми тим раді, чим багаті.“

Сіла бідна біля печі,
усміхається щаслива.

Дали хлібця їй... Аж бачать —
що за чудо, що за диво?

В хатці, де каганчик гасне
й де вже пісня не лунає,
засіяла світлість ясна
і чудовий хор співає!

Відчиняється хатина —
із скрипками у долоні
входять янголи пресвітлі
в ясних шатах і в короні...

Гарно грає й колядує
янгольський весь хор чудесний,
а між ними в білій шаті
станув сам Ісус Небесний!

Пояснення: до віч — до очей.

Запитання: Куди йшла сирітка?

Куди вона зайшла?

Що сталося потім у хатці?

46. Пташка просить.

Цвірінь, цвірінь! Любі діти,
добре в теплі вам сидіти,
вогник гріє, мама дбає,
нагодує, зодягає.

А ми в стужі, небожата,
голод тисне, зимна хата.
Киньтє хлібчика кришину,
а врятуєте пташину.

Пояснення: стужа — зимно, студінь.

Запитання: Як ми помагаємо пташкам узимі?

47. Зимова пісенька.

Діти наші квітоньки,
хлопчики і дівоньки!

Нум гуртом співати;
ви тягніть тонесенько,
я буду товстесенько
з вами підтягати:

„Зимонько - снігурочко,
наша білогрудочко,
не верти хвостом,
а труси тихесенько,
рівнесенько, гладесенько
срібненьким сніжком.

„Ми повибігаємо,
снігу накачаємо
купу за садком;

бабу, здоровенну, уночі
страшенну зліпимо гуртом.

„Зробим очі чорнії,
рот і ніс червонії —
буде як мара.

День і ніч стоятиме,
вовка проганятиме
від свого двора.

„Зимонько - снігурочко,
просимо, голубочко,
щоб мороз стояв,
бабу товстобоку,
відьму вірлооку,
пильно доглядав.

„Гляне ясне сонечко
в весняне віконечко,
бабу припече;
де й мороз той дінеться,
геть від баби кинеться,
з ляку утече!

„Баба буде плакати,
будуть сльози капати,
знівечать кожух;
голова покотиться,
баба заколотиться,
і в калюжу — бух!

„Висохне водиченька,
виросте травиченька,
розцвіте садок, —
ми тоді весняночку,
любую паняночку
приберем в вінок.“

Пояснення: товстесенько — грубим голосом;
вірлоокій — з очима, як в орла;
заколотитися — втратити рівновагу.

Приказка: Мороз невелик, та стояти не велить.

48. До школи.

Сонце вже зійшло на небі —
встаньте, любі діточки!
Вам мороз нові поставив
аж до школи доріжки!

Не лякайтесь, що вам личко
зарум'янить холодок —
гей, до школи! Як чудово
в сонці мерехтить сніжок!

Загадка:

Я морозу не боюся,
як хто мерзне, я сміюся.
Бабу гріє не кожух,
а веселий, теплий дух.

49. Ласа мишка.

Жила собі мишка під коморою, і було їй там добре. В долівці була дірочка і крізь неї сипалося потрохи зерно з комори. Дірочка була маленька, і господар її не бачив.

Забажала мишка мати більше зерна. Вигризла ширшу дірку й зерно почало дужче сипатися крізь долівку. Побачив це господар, відшукав у долівці дірку й забив її кілком.

Захотілося мишці більшого добра, та через те й давнє маленьке втратила.

Запитання: Чому мишка втратила збіжжя?

50. Польовий коник і бджола.

Коникові життя миле!

Співав весну, літо ціле —
аж наспіла і зима.

Оглянувся: вже нема
ні зерняток, ні листків,
ні пахучих корінців.

— „Як же мені зимувати
та серед пустої хати?“

А в сусідах була сваха,
запопадлива комаха.

В неї діти не голодні:

повні скрині, повні бодні,
а комори як високі,
мають хліба на три роки.
До куминої йде хати
коничок, та й став прохати:

— „Ей, сусідонько, голубко!

Змилосо́рдись, моя любко,
позич хліба, бо загину,
гльнь на мене сиротину!

А позичене я вам
сповна на весні віддам.“

А комашка, хитра свашка:

— „Що ж“, — питає, — „робив в літі?“

— „Адже чули: співав в житі!“ —

— „Співав лише, пане брате?

Іди ж тепер танцювати!“

Пояснення: бодня — бочка без одного дна.

Запитання: Що робив польовий коник уліті?

Що робила вліті бджола?

Хто з них корисніше провів літо?

Загадка:

*Ні то жовте, ні то чорне,
невеличке, а моторне,*

*з крильцями проте;
між квітками все літає,
з них пожиток добуває
в літечко святе.*

51. Казка про діда Мороза.

1.

Була в одної мачухи нерідна дочка-пасербиця і друга рідна. Рідну дочку мати доглядала, годувала, пестила. А пасербицю то все тільки лаяла та до роботи заставляла :

то кужіль прости, то по воду, то хату замітати. Ні хвилини спочинку, ні спокою не було бідній сиротині.

А вже найбільше лютило мачуху те, що пасербиця, мов квітонька, була гарна і, мов мак, розцвітала. А рідна донька

така вже погана була, що поганішої їй не здумати. Це її злючість так поганила.

От одного разу розсердилася мачуха на пасербицю та їй прогнала її в морозний день із хати.

— Іди мені геть, ледащице, щоб я більше тебе й на очі не бачила, — каже. І виштовхнула нещасну дівчину за двері.

Тільки стару хустину та шматок хліба дозволила їй узяти.

2.

Пішла сирітка зі сльозами в очах ген за село та їй зайшла в ліс. Тут затишніше було. Вона сіла на пеньку спочивати. Витягла хліб і стала його їсти, бо голодна була.

Аж дивиться — скачуть зайчики та з холоду й голоду аж трусяться бідненькі. Жаль зробилося дівчині зайчиків: почала годувати їх хлібом та ще й хусткою прикрила.

Нагодувала, аж дивиться, йде старий дід, та сивий-сивий.

— Здорова була, дівчино-рибчино! Я — дід Мороз.

Ой, і злякалась сирітка та ледве проказала:

— Здорові були, дідусю! — і поклонила низенько.

Дідусь привітно всміхнувся. Осмілилась дівчина до нього:

— Ви, певне, заморозити мене хочете?

— Заморозив би, та бачу, що добре серце в тебе. Сама голодна, а зайчиків нагодувала. Хто ж ти будеш і звідки? — запитав дід Мороз.

Розказала дівчина дідусеві все по правді. Вислухав дідусь і покликав зайчиків:

— Скачте, побігайчики, чимдуж до моєї садиби та привезіть із мого скарбу щонайкращу скриню.

Поскакали куценькі та мигом привезли на санях скриню, а в цій скрині всякого добра: і кожух теплесенький, і одяги хороші-вишивані, і намиста, і чобітки червоні.

— Оце тобі, дівчино, за твоє добре серце, — проказує ласкаво дідусь. — Бери все це та вертайся додому. Не прожене вже тебе мачуха.

Подякувала дівчина за такий багатий дар, а зайчики запряглись у санчата та й повезли скриню в село.

3.

Мачуха аж ахнула з дива, коли побачила пасербицю здоровою та ще й у новому кожусі і з великою скринею. Розпитала про все, а тоді до своєї дочки:

— Збирайся скоріше до лісу, скриню від діда Мороза привезеш.

Пішла дочка до лісу й сіла на тому місці, що й пасербиця.

Прибігли до неї зайчики, їсти просять, а вона їх ломакою геть прогнала.

Прийшов дід Мороз, звітався, а вона й словом не відповідала.

Бачить дід Мороз, що недобра дівчина, та й заморозив її.

А мачуха жде та й жде на свою дочку, щоб привезла скриню, а далі сама пішла в ліс.

Шукала, шукала та врешті й найшла свою доньку, та вже неживою.

Заплакала тоді, заголосила. Та вже рятунку не було.

52. Лісовий трусик.

Виліз трусик. Озирнувся.

Став на задні: щось послухав...

Шийку лапкою почував
і доріжкою метнувся.

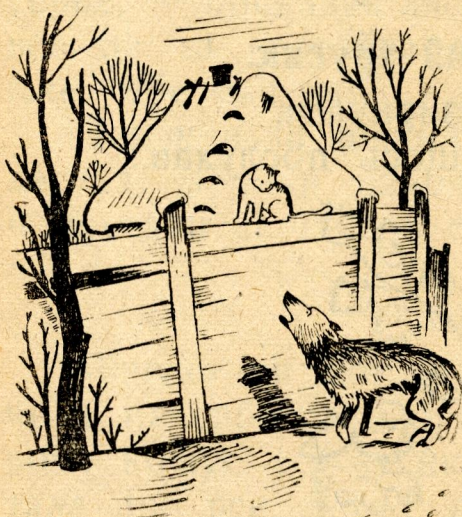
Став. Назад і вправо — зирк!
Тиша. Вискочив на горку,
аж — сорока! Круть! і в норку!
Сів. Сидить. Ані чичирк!...

Пояснення: метнутися — кинутися, побігти.

53. Вовк і кіт.

В село із лісу вовк забіг.

Не думайте, що в гості, братця! Ні,
в гості вовк не забіжить. А він прибіг,
щоб денебудь сховаться: поганий люд
з собаками настиг.

І рад би вовк
в які ворота вско-
чить, та лишенько
йому: куди не гляне
він, усюди вовчень-
ка недоленька мо-
рочить.

Ворота всі кру-
гом заперті. А дуже
вовкові не хочеться
умерти.

Коли глядить —
на загороді кіт сидить. На сонечку мур-
ликає, дрімає.

Підскочив вовк і до кота мовляє:

— Котусю, братіку! Скажи мені ско-
ріше, хто із господарів усіх от тут добрі-

ший? Я хочу попрохати, щоб хто мене сховав на цей недобрий час. Я б у пригоді став! Чи чуєш гомін той? За мною то женуться. Котусю, братіку! Рятуй!

— Проси мерщій Степана. Він добрий чоловік, — кіт вовкові сказав.

— Та я у нього вкрав барана.

— Ну, так навідайсь до Дем'яна.

— Е, і Дем'яна я боюсь. Як тільки повернусь, то він згадає поросятко.

— Біжи ж, аж ген живе Трохим.

— Трохим? Боюсь зійтися з ним, з весни ще злий він за ягнятко.

— Погано! Ну, а чи не прийме Клим?

— Ох, братіку! Теля я в нього з'їв.

— Так, бачу, ти усім тут добре на-доїв, — кіт вовкові сказав. — Чого ж ти, братіку, сюди і забігав? Ні, наші козаки з глузду ще не впали, щоб вовка від біди сховали. І так ти сам себе вини: що, бра-тіку, посіяв, те й пожни!

Пояснення: настигнути — надбігти;
морочити — не давати спокою.

Запитання: Чому в селі ніхто не хотів допомогти вовкові?

А вже весна, а вже красна.

54. Зима і весна.

— „Насуплю я брови“, — говорить зима, —
„і вітер з морозом повіє:
усе скрізь загине — рятунку нема!
Під снігом завмре, заніміє“.

— „А я засміюся“, — весна відмовля, —
„і сонце на небі засяє:
прокинуться луки, ліси і поля,
усе зацвіте, заспіває“.

*Приказка: Зима багата снігами, а літо хлі-
бами.*

55. Веснянка.

— „Весна прийшла!
Тепло знайшла!“ —
кричать дівчатка й хлопчики.

— „Цвірінь! Цвірінь!
Журбу покинь!“ —
проказують горобчики

Приліз дідок,
зліз на горбок:
у хаті будь не хочеться.

Тепляк дмухнув,
крилом махнув,
по бороді лоскочеться.

Все ожило,
все розцвіло,
і рій дітей привітненьких

на той горбок
несе вінок
з фіялочок блакїтненьких.

Пояснення: тепляк — теплий, легенький вітрець.

Загадка:

*Стопився сніжок,
розвився лужок,
дня прибуває.
Коли це буває?*

56. Місяці.

На землі не було віддавна згоди. Не лише люди між собою воювали, але й місяці правувалися один із одним за те, що один має більше, а другий менше днів.

Березень, що й так урвав лютому дві добі, захотів його ще більше скоротити.

Запросив він місяць лютий до себе в гостину. Він собі гадав, що як угостить його добре й за той час попсує дорогу, то лютий не зможе вернутися, й він зробить із ним, що захоче.

Але травень, що з усіх місяців наймудріший, дав лютому таку пораду:

— Купи собі, — каже, — візок, сани й човен. Як буде вода, то вернешся чов-

ном; як упаде сніг, то поїдеш санками, а як випаде грудя, то зложиш сани й човен на віз і вернешся возом.

Лютий послухав і не дав піддурити себе березневі. Та той догадався, що це певно травень так лютому порадив.

Розгніваний березень закликав:

— Пожди, пожди, я тобі заморожу листячко в гаю!

І як лиш у травні все зазеленіло, березень подув студеним вітром і снігом та й заморозив усю зелень.

І від того часу березень не раз так і по нинішній день дошкулює травневі.

Пояснення: правуватися — добиватися права.

Запитання: Що зробив березень з лютим?

Що порадив травень лютому?

Що зробив березень травневі?

Випишіть усі місяці один за одним.

57. Бузьки.

Прилетіли бузьки
та й на хаті сіли
і мостять гніздечко
з усієї сили.

Кле-кле, кле-кле-кле-кле!

Клекчіть ви нам, бузьки,
та й на нашій хаті,
ми за те вас будем
хлібом годувати.

Кле-кле, кле-кле-кле-кле!

58. Повільний бузько.

1.

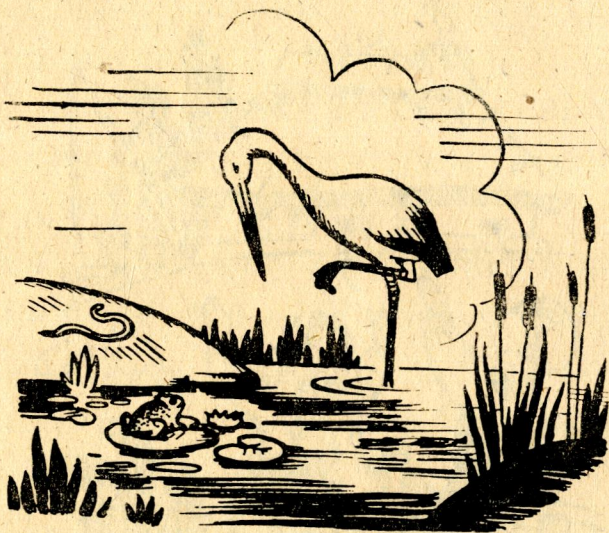
Раннім ранком ходив голодний бузько
край ставка. Він міркував собі.

— Ех, якби то найти що з'їсти!

Аж ось побачив таке, що аж очі витріщив.

На берег ставка виповзла з-за куща гадюка і стала грітися в теплому промінні сонця.

Вже бузько хотів кинутися на неї, аж побачив нову добич.

Таки коло його ніг переплила смачна рибка й почала оглядатися, чи не вдасться зловити якої мушки. Бузько трохи не клацнув дзьобом з радості.

Але в цю ж мить побачив ще третю добич.

На великому листку латаття сиділа жабка й вигрівалася на сонці.

І тепер уже бузько не знав, що робити. Що гляне на гадюку, то шкода йому рибки. Як тільки націлиться зловити рибку, то думає, що жабка втече.

І став роздумувати, що зробити.

2.

Мимохіть ворухнув ногою, і в одній хвилині побачила його і гадюка, і рибка, і жабка. Гадюка шурхнула в кущ і сховалася в нору. Рибка стрілою поплила на середину ставу. А жабка як не скочить у воду, як не зариється в мул. Пропала бузькові з очей. — Стоїть голодний бузько на одній нозі та думає:

— Отаке то раз-у-раз мені буває. Замість того, щоб зробити роботу, яка навинеться, я знайду собі кілька робіт. І думаю, думаю, яку б то роботу скоріше зробити. А тимчасом мине пригідний час, і я не зроблю ні одної.

І почалапав, голодний, далі по воді.

Пояснення: латаття — водяна рослина; має широке листя та білий або жовтий цвіт.

Запитання: Чому бузько не зловив добичі?

Приказка: *Хто багато бажає, той нічого не має.*

59. Христос воскрес!

Христос воскрес! Радійте, діти,
біжіть у поле, у садок,
збирайте зіллячко і квіти,
кладіть на Божий хрест вінок.

На вас погляне Божа Мати,
радіючи, з святих небес.
Збирайтесь, діти! Нум співати:
„Христос воскрес! Христос воскрес!“

Завдання: Напишіть, що бачите на образку!

60. На Великдень.

На Великдень на соломі,
проти сонця, діти
грались собі крашанками
та й стали хвалитись
обновами.

Тому к святкам
з лиштвою пошили
сорочечку, а тій стьожку,
тій стрічку купили;
кому шапочку смушеву,
чобітки шкапові,
кому свитку...

Одна тільки
сидить без обнови
сиріточка, рученята
сховавши в рукава.

— „Мені мати купувала...“

— „Мені батько справив...“

— „А мені хрищена мати
лиштву вишивала.“

— „А я в попа обідала!“ —
сирітка сказала.

Цей вірш написав Тарас Шевченко.

Пояснення: обнови — все, що нове — як ось одяг, сорочка тощо;

лиштвa — закладка, складка на сорочці або спідничці;
смушева шапка — шапка з баранячого ко­жушка (смушка);
шкапові чобітки — чобітки з кінської (шкап'ячої) шкіри;
в попа обідала — на Великдень священики погошують бідних і сиріт.

Запитання: Які нові речі (обнови) подіставали діти на Великдень?

Чим похвалилася сирітка?

Приказка: Чужа ласка — сироті Великдень. Ніхто того не відає (не знає), як сирота обідає. Тоді сироті неділя, як сорочка біла.

61. Тарас Шевченко.

Щороку в березні святкуємо пам'ять нашого найбільшого і найславнішого поета Тараса Шевченка.

Жив він більше як сто літ тому, а на своєму недовгому віку більше як десять років мучився він на засланні в далекій,

чужій стороні. А заслав його туди московський цар за те, що Шевченко відважно боронив свій рідний нарід.

Написав Шевченко цілу книжку чудових віршів: „Кобзар“. Це найцінніша і найкраща наша книга.

Шевченка поховали в Україні над рікою Дніпром, біля міста Канева. Там йому висипали високу могилу.

Запитання: Що знаєш про Тараса Шевченка?

Загадка.

*Бачить — не бачить,
чути — не чує,
мовчки говорить,
дуже мудрує.*

*Кривду соромить,
пради навчає,
часом жартує,
смішки справляє.*

*Люба розмова.
Дай, Боже, діти,
з нею до віку
знатись-дружити.*

*Хто ж то така
в світі щаслива,
мудра, правдива
і жартовлива?*

*Як не вгадали —
стану в пригоді:
річ коротенька —
книжка, та й годі.*

62. Над водою.

Тече вода з-під явора
яром на долину.

Пишається над водою
червона калина.

Пишається калинонька,
явір молодіє.

А кругом них верболози
й лози зеленіють.

Тече вода із-за гаю
та попід горою.

Хлюпочуться качаточка
поміж осокою,

а качечка впливає

з качуром за ними,

ловить ряску, розмовляє

з дітками своїми.

Цей вірш написав Тарас Шевченко.

Пояснення: осока — рослина, що росте на мокрих місцях.

63. Любов додає сили.

Переїхав раз віз із дровами одного хлопця і зломив йому ногу. Принесли хлопчика додому, а він кричить, бідолашний, з болю. Почула крик недужа мати, вискочила з ліжка та так і зомліла. Тоді хлопець затих, — з уст ні пари. Коли лікар направ-

ляв йому ногу, він здавив у собі страшний біль і навіть не зойкнув. Його питають:

— „А тобі не боляче?“

— „Боляче та й дуже,“ — відповів хлопець, — „але матуся не повинна про те знати, щоб іще гірше не занедужала!“

Цей уступ перекладений з німецької читанки.

64. Лисичка й журавель.

1.

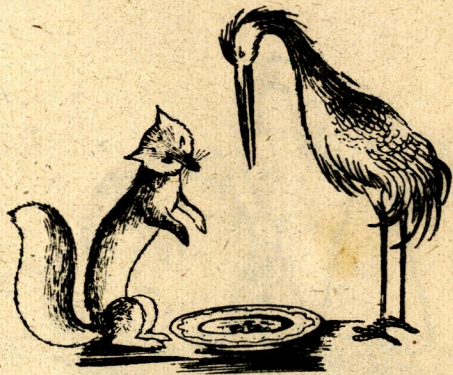
Лисичка жила у великій приязні з журавлем, навіть покумалися. От лисичка кличе журавля до себе в гості.

— Приходьте, — кумцю! Приходьте, любцю! Чим хата багата, тим і прийму.

Іде журавель на прошений обід, а лисичка наварила кашки з молочком, розмазала тонесенько по тарілці та й поставила перед кумом.

— Живіться, кумочку, не погордуйте! Сама варила!

Журавель стук-стук дзьобом — нічого не спіймає. А лисичка тимчасом лиже та

й лиже кашку, аж поки сама всієї не з'їла. А коли кашки не стало, вона й каже:

— Вибачайте, кумочку, більше не маю чим вас погостити.

— Спасибі й за те — пісним голоском промовив журавель. — А ви б, кумонько, до мене завтра в гості прийшли!

— Добре, кумочку, прийду. Чому б не прийти? — відповідає лисичка.

2.

На другий день приходить лисичка. Журавель наварив м'яса, бурячків, квасольки, картопельки, покрав усе те на дрібні шматочки, поскидав у високий глечик з вузькою шийкою та й поставив перед лисичкою.

— Живіться, кумонько! — Не погордуйте, любі

мої! — припрошує журавель.

Понюхала лисичка — добра страва! Встромила голову до глечика, не йде, — пробує лапкою, годі витягнути. Крутиться лисичка, заходить то звідси, то звідти довкола глечика — нічого не порадить.

А журавель не дармує. Дзьоб-дзьоб у глечик, та й їсть собі шматочок за шматочком, поки всього не виїв.

— Вибачайте, кумонько, — каже, як глечик був уже порожній. — Чим хата багата, тим і рада. А більше я на цей раз нічого не розстарав.

Розсердилася лисичка, навіть не подякувала за гостину. Вона думала, що на цілий тиждень наїється, а тут прийшлося голодній додому вертатися.

Відтоді зареклася лисичка дружити з журавлем.

Запитання: Як лисичка гостила журавля?

Як журавель гостив лисичку?

65. Зайчик.

В терні зайчик скакав,
кожушину розірвав.

Йде лисичку просити
кожушину зашити.

— „Де ходив ти, нащо дер?
Ходи в цур'ї тепер!“

Іде зайчик до мами,
вмивається сльозами:

— „Не бий, мамо, та не лай,
кожушину зашивай,
бо я дуже обдер,
що зроблю я тепер?“

Мама сина не біла,
кожушину зашила:

— „По тернині не ходи,
кожушини не дери.“

Зайчик очка обтер
і знов скаче тепер.

Пояснення: цур'я — лахміття.

66. Сварка.

1.

В одного господаря жили собі півень Кукуріко і веприк Хрунь. Жили вони між собою в добрій сусідській згоді. Та коли господар почав годувати Хруня на випас, згода попсувалася зовсім.

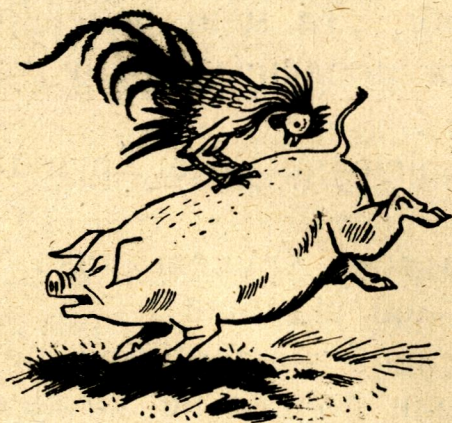
Хрунь ставав щораз грубший та ледачіший, і рад був спати від ранку до вечора, а від вечора до ранку. Тимчасом Кукуріко вже досвіта починав п'яти й не давав йому спати.

Терпів це Хрунь якийсь час, терпів, аж урешті терпцю йому не стало.

— Любий Кукуріку! — обізвався він до півня, — будь ласка, не починай так дуже рано піяти, бо я спати не можу.

— Я собі співаю, а не кому іншому, — відповів півень.

— Та не лише я один, але на тебе нарікають і віл Рогач, і баран Буц, і гусак Шипайло. Ти вже всім надокучив.

Як не перестанеш піяти, то будеш зо мною справу мати, — промовив сердито Хрунь.

— Ну, ну, спробуй лише! — відповів Кукуріко.

Але що міг зробити гладкий, неповоротливий Хрунь швидкому і жвавому Кукурікові?

Раз, коли Хрунь розлючений пустився на нього, Кукуріко вискочив йому на хребет

і почав боляче дзьобати шкіру. Хрунь задумав відплатитися йому за це і ждав лише нагоди.

2.

Одного разу, коли Хруневі надокучила кукурудза, йому захотілося жолудів. Тихенько викрався він із свого хліва та й побіг у ліс. Там зустрів він лисичку і думає собі: „Та мені напевно допоможе.“

Лисичка побачила Хруня та й промовила:

— Добрівечір, пане Хруню! А як вам живеться?

Подобалася Хруневі така ввічливість лисички, і він відповів:

— Могли б ви самі про це дізнатися; чому ж коли до нас не заглянете?

— Хотіла б я до вас зайти, та не знаю, чи можна, та й чи ви самі живете?

— Справді? Живе зо мною, лише за перегородкою, Кукуріко, молодий, товстенький півник. Прийдіть цієї ночі, а я вам двері відчиню.

На згадку про товстенького півника лисичка аж облизалася, — обіцяла прийти.

Хрунь наївся доволі жолудів і раденький, що лисичка забере від нього Кукуріка, вернувся додому.

3.

Настала темна нічка. Хрунь ліг на соломі побіч дверей та й надслухує, чи не йде лисичка. Кукуріко, як звичайно, пішов спати, як тільки смеркло.

Аж ось надійшла лисичка. Хрунь відсунув засувку і відчинив двері, а лисичка тихенько закралася до середини.

Та в цю мить щось вхопило лисичку ззаду за хвіст. Завила з болю лисичка і вискочила з хліва.

Вранці знайшов господар коло хліва гарний пушистий хвіст лисички. Відгриз його пес Бровко, що пильнував загороди.

Незабаром надійшли Великодні Свята, і господар зарізав Хруня. Залишилося по нім п'ять метрів ковбаси, дві шинки й пів бочки сала.

Але й Кукуріко не жив довго, і йому прийшов кінець. Та лишив він по собі молоденького Кукурічка, що піяв ще голосніше, як його тато.

Запитання: За що посварився Хрунь з півнем?

Кого підмовив Хрунь на Кукуріка?

Що сталося з лисичкою?

Що сталося з Хрунем?

А хто піє після смерти Кукуріка?

Приказки про сварку: За онучу збили бучу.

Коли б свині роги, то б усіх поколола.

67. Дідова коза.

1.

Був собі дід та баба. От поїхав дід на ярмарок та й купив козу. Привіз її додому та й післав сина козу пасти.

Пас її син, пас і жене додому. А дід уже стоїть на воротах у червоних чоботях, ціпком підпирається, кізоньки питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи пила ти, чи їла ти?

— Ні, дідусю! Не пила я, не їла я. Бігла через місточок, ухопила кленовий листочок. Бігла через гребельку, ухопила водиці крапельку. Стільки й пила, стільки й їла.

Насварив дід на сина, що не напас кози, а на другий день посилає дочку.

2.

Пасла дочка козу, пасла. Траву рвала та перед нею клала. Поїла її та догоджала.

А увечір тільки стала до воріт доганяти, а вже дід стоїть на воротях у червоних чоботях, ціпком підпирається, кізоньки питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи пила ти, чи їла ти?

— Ні, дідусю: не пила я, не їла я. Бігла через місточок, ухопила кленовий

листочок. Бігла через гребельку, ухопила водиці крапельку. Стільки й пила, стільки й їла.

Насварив дід на дочку, що козу заморила голодом.

3.

На третій день погнав уже сам дід козу пасти. Пас її до пізнього вечора.

Напас її, що не могла більше їсти. А настав вечір, дід нагнав козу на дорогу, а сам пішов навпростець поза городами. Став на воротях у червоних чоботях, ціпком підпирається, кізоньки питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи пила ти, чи їла ти?

— Ні, дідусю! Не пила я, не їла я. Бігла через місточок, ухопила кленовий листочок. Бігла через гребельку, ухопила водиці крапельку. Стільки й пила, стільки й їла.

Розсердився дід на козу за те, що говорить неправду, набив її добре й вигнав до лісу. А там козу вовки з'їли.

Запитання: Хто перший пас дідову козу?

Що сказала коза дідові?

Хто пас козу потім?

Що сказала дідові коза, як її попасла дідова дочка?

Що сталося з козою?

Приказка: Правда, як олива, наверх вийде.

68. Відважний півень.

Ходить півень по подвір'ї, до курочок промовляє:

— Чи є хто такий на світі, чи хто мені дорівняє? Яке в мене гостре око, а яке

блискуче пір'я, чи на хвості, чи на крилах, світить на усе подвір'я! А мій гребінь який пишний, а який то він червоний, із ним може порівнятись лише царська корона. Який в мене гарний голос, а які ж то мої ноги, які сильні, які швидкі, а які грізні остроги! Ходжу скрізь собі відважно, я нікого не лякаюсь, ні тварини, ані птиці, бо лицаря вдачу маю!

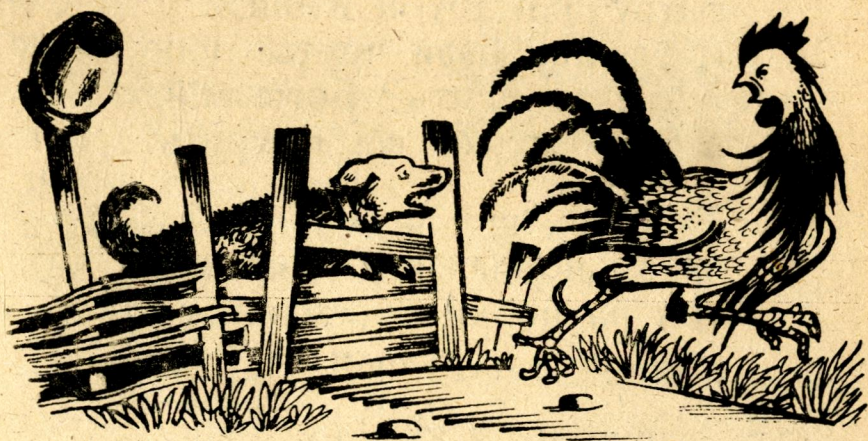
Так то півник промовляє; хоче, щоб його хвалили.

Вилетів він на ворота та й запівав, що мав сили.

Аж собачка:

— Гав, гав, гав!..

Півень у кущах пропав.

Запитання: Чим хвалився півень?

Що зробив півень, як загавкав собачка?

Чи справді був півень відважний?

Загадка:

*Хоч на коні не гуляє —
то остроги має,
хоч годинника не має —
час заповідає.*

69. Війна муравлів з жучками.

Гукнув, крикнув муравель
та до своїх муравлів:
— „Нумо, хлопці, до шабель,
підемо на ворогів.“

Вороги були — жучки,
всі у чорних панцерах:
гострі списи взяли в ручки.
Жук не знає, що це страх.

Затрубили труби в бій,
муравлині лави пруть.
Хто їх спинить? Боже мій,
в полі жучки всі помруть!..

Та один, що не віднині
часом порпався в книжках,
той на полки муравлині,
стрілив з порхавки — бабах!

Загриміло, закадило,
постелився полем дим,
муравлиний полк розбило
бахом-махом тут одним.

Муравлиська з тої „каші“
йдуть поламані — дивіть!
Розумненькі жучки наші
хай живуть нам двісті літ!

Запитання: Як відбулася війна муравлів із жучками?

70. Дятель.

Тук-тук-тук! В темнім лісі на сосні чорний дятель працює. Лапками чіпляється, хвостиком підпирається, дзьобом по корі торокає — мурашок та комахок виполохує. Оббігає навкруги деревце, напихає собі черевце. Налякалася комашня: „Ой, яка ж ця птиця страшна!“

З переляку комашки шуляться, в найглибші щілинки туляться, не хочуть вилазити з-під кори.

Тук-тук-тук! Чорний дятель кору довбає. Їжу добуває. Довгим язиком з дірочок витягає собі комашню.

Пояснення: шулитися — скулитися.

Запитання: Яких диких птахів знаєш?
Чим птахи годуються?

71. Клаптик паперу.

Лежав собі в шкільній кімнаті клаптик паперу. Ніхто його туди не кинув, та він там таки лежав.

Тоді вчитель сказав:

— Діти, сидіть тихо, послухаємо, що той клаптик паперу говорить!

Сидять діти тихо-тихесенько, прислухаються, чи каже щось папірчик, — але ні, мовчить. Аж ось устала маленька дівчинка і підійшла до папірчика. Підняла його і вкинула до коша на сміття. А потім каже:

— Я почула, що таке папірець говорив. Він мені тихенько шептав до вуха:

— Чому мене ніхто не підійме?

Тоді діти як не засміються! — Але відтепер уже розуміють усі мову паперу.

Цей уступ перекладений з німецької читанки.

72. Казка про зозулю.

1.

Діялося це дуже давно.

Старий лісовик Бородач мав навесну дуже багато роботи.

Мусів він про цілий ліс дбати: то квітки розвивати, то сухі шишки пострушувати, то грибам місце призначити, про кожную

пташку, комашку старатися. Цьому допомогти, того потішити, інших погодити.

І було б у його царстві все якнайкраще, якби не одна птиця, що всім дошкуляла.

А це була зозуля.

Всі на неї жалувалися.

Бувало — нападе на малу пташку, хробачка в неї відбере, та ще й наб'є крильцями.

А сказати їй що за те, — то на гілку влетить, головку перехилить і почне сваритися:

— Ку-ку! Ку-ку! Ку-ку!

Та на тім не кінець.

Жила зозуля, де трапилося: то тут, то там, бо ніколи собі гніздечка не робила. А як прийшов час нестися, то зозуля свої яєчка в чужі гнізда підкидала, і інші пташки мусили їх висиджувати.

Ой, яка ж то недобра птиця, що навіть про своїх власних дітей не дбає!

2.

Одного разу прилетіли до Бородача малі синички. Прилетіли розжалоблені, заплакані, крильцями сльози втирають.

— Бородачу, рятуй нас, бо вже витримати годі! Поки зозуля підкидала нам свої яєчка, дивились ми на це терпеливо,

виховували її дітей, але тепер зозуля вже взялася до розбою!

— Що ж там таке?

— Ах, подумай собі, Бородачу: повикидала з гнізда наші яєчка, щоб своїм місце зробити! Не будемо цього року діточок мати!

І синички розридалися.

— О, це погано, це негідно! — гукнув розлючений Бородач і наказав своїм сторожам негайно відшукати зозулю і привести її на суд.

Довго шукали зозулі по всьому лісу, по чужих гніздах, аж знайшли її в густому кущику вільшини.

— Ходи до Бородача на справу!

— Ага, не дурна я йти!

Не було іншої ради, лише треба було зозулю личком зв'язати і на суд повести.

3.

Бородач глянув на зозулю грізно і з гніву так сильно тупнув ногою, що старий, хробачливий мухомор, що стояв під дубом, зі страху аж на землю перевернувся.

— Як ти смієш таке робити, чужі яйця з гнізда викидати, іншим птицям родинне щастя псувати?

— Ах, милостивий Бородачу, що ж мені робити? Сама не вмію гнізда класти, а в чужих було яєчок повно...

— Як це так — не вмію! — кричав Бородач гнівно. — Як не вмієш, то навчися, кожна пташка тобі радо покаже! Правда?

І Бородач кинув оком по поляні, де ціла громада різних птахів зібралася.

— Авжеж! — відповіли всі гуртом. А відважна ластівочка сказала:

— Найліпше зліпи собі гніздечко з болота. Таке буде найміцніше.

— Лише не клади його високо, а низько-низенько, над самою землею, — додав соловей.

— Ет, де ж там! — сказала ворона. Як будувати, то вже якнайвище, і то не з болота, а з сухого галуззя.

— Та що за розум вішати гніздо десь під самим небом, щоб його вітер скинув? Найбезпечніше, то в ямці, в землі, — зашебетав жайворонок.

— А я тобі раджу, зозулько, зроби так, як я, — сказав ремез. — Звий собі гніздечко з трави на тростині над водою. Тут певно до нього кіт не добереться.

— Чуєш, Бородачу, скільки в мене дорадників! — каже зозуля. — І кого тут слухати? От найліпше житиму так, як досі жила.

— Але від нас забирайся якнайдалі! — гукнув Бородач люто.

— Пощо забиратися! — закувала зозуля задирчисто, — коли мені тут дуже добре!

4.

Бородач не сказав на це нічого, лише вирвав кущик лісової конвалії, замачав її у воді й покropив зозулю.

І дивіться, що сталося!

Там, де впали краплі води, на попелястому пір'ї зозулі показалися темні смуги.

— Ну, тепер ти вже позначена! Кожна птиця тебе вже легко впізнає і здалека обминатиме.

По цих словах Бородача всі птиці дуже зраділи, а засоромлена зозуля полетіла до лісу.

Від того часу всі зозулі мають на своїм пір'ї темні смуги.

Запитання: Що робив у лісі лісовик Бородач?

А що робила зозуля?

На що жалілися малі синички?

Що радив Бородач зозулі?

Як пташки радили будувати гніздо зозулі?

Що зробив із зозулею Бородач?

Чи гарно поступає зозуля?

73. Як півень лиса перехитрив.

1.

Раз півень і собачка стали товаришами й пішли у світ кращої долі шукати. Йдуть вони, йдуть, аж у лісі захопила їх темна нічка. Собачка побачила дуплавого дуба та й каже:

— Тут будемо ночувати.

— Добре, — каже півень, — але я привик на бантах спати.

Півень вилетів на гілку дуба, собачка в дупло залізла, і сплять.

Як тільки почало світати, став півень п'яти, бо вже був час вибиратися в дальшу дорогу.

2.

Почула це лисичка, що мала недалеко свою хатку, і дуже їй захотілося курячого м'яса попоїсти. Підбігла вона під дуба та й каже до півника:

— А, добридень вам, кумоньку! А де ви тут узялися? Я вже так давно вас не бачила. Але вам там дуже не вигідно на гілці сидіти; ходіть до моєї хати, а я вас сніданням нагодою.

Пізнав півень хитру лисицю та й каже:

— Рад би я дуже зайти до вашої хати, кумонько, але в мене є товариш, а без нього не годиться мені йти в гостину.

Зраділа лисичка, що ще другого півника захопить, і питає:

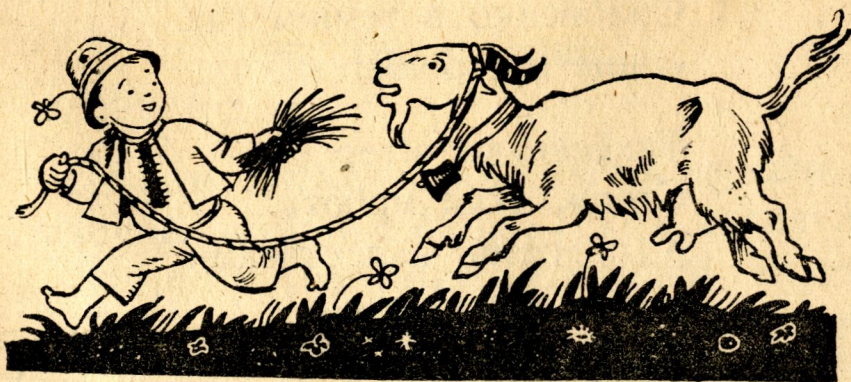
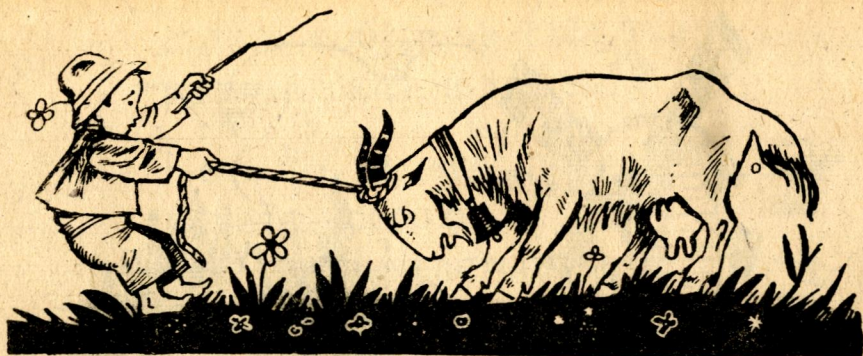
— А де ж, кумоньку, ваш товариш?

— А там, надоліні, в дуплі ще дрімає, — каже півник.

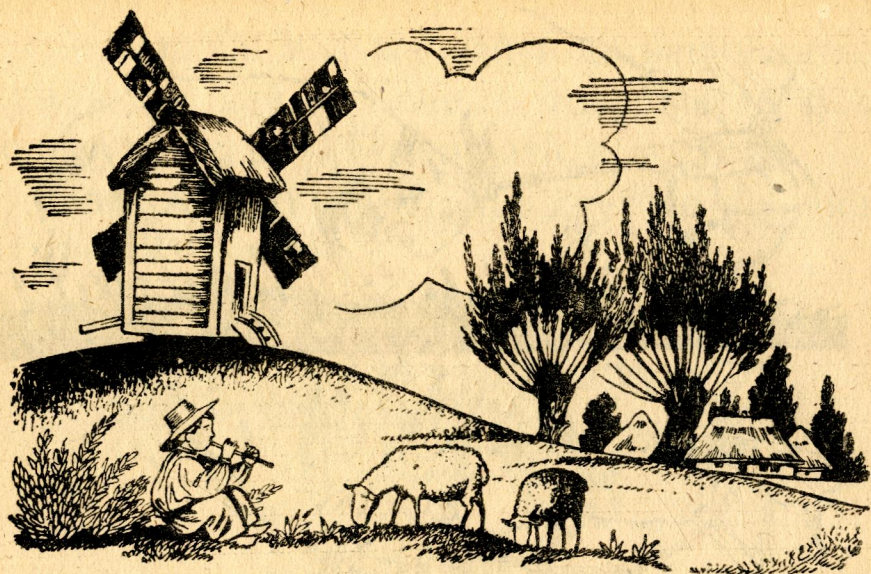
Побігла лисичка та й до дупла заглядає.

А собачка схопила лисичку за шию та й тут її задавила.

Запитання: Як півень перехитрив лисичку?

Завдання: Опишіть, що бачите на цих образках!

Т е п л е л і т о н а с т а є . . .

74. Схід сонця.

Світає.

Край неба палає.

Соловейко в темнім гаю
сонце зустрічає.

Тихесенько вітер віє.

Степи, лани мріють.

Між ярами, над ставами
верби зеленіють.

Сади рясні похилились.

Тополі по волі

стоять собі, мов сторожа,
розмовляють з полем.

І все то те, вся країна
повита красою,
зеленіє, вмивається
дрібною росою.

Вмивається, красується,
сонце зустрічає,
і нема тому почину
і краю не має!

Цей вірш написав Тарас Шевченко.

Пояснення: степи, лани мріють — здалека їх ледве видно;

по волі — так, як їм до вподоби;

почин — початок;

край — кінець.

*Загадка: Ой, за лісом, за пралісом золота діжа
горить.*

75. Три братіки.

1.

Літають три метелики з квітки на квітку:
червоний, жовтий і білий. П'ють солодкий
мед із квітів. Любуються сонячним теплом.

Несподівано в цей час упав зливний
дощ. А метелики відлетіли були далеко
від своєї домівки.

Прилітають вони до соняшника, що похилив свою голову, і просять його:

— Соняшнику, рятуй нас. Розтули свій цвіт і впусти нас до середини. Як нас не сховаєш, то ми загинемо на дощі.

Соняшник глянув на них і промовив:

— Жовтого прийму. В нього така барва, як у мого цвіту. А червоний і білий нехай вибачають.

Тоді каже жовтий метелик:

— Як ти не приймеш моїх братів, то й я не піду до тебе. Вкупі ми жили в щасті, то й я не залишу своїх братів у нещасті. Разом будемо загинати.

І полетіли.

2.

Бачать рожу. Змокла, похилила головку, тремтить від холоду.

Прилітають до неї метелики.

— Прийми нас, захисти нас! — просять.

— Червоного захищу, інших не прийму, — каже рожка.

На те відіззався червоний метелик:

— Вибачай! Не буду я спасати себе, коли мої брати мають загинати.

І полетіли далі.

3.

Вже ледве лопотять крильцями — так перемокли, вже ледве дихають, так перемерзли.

Побачили лілею.
Прсять, щоб їх прийняла.

А лілея каже:

— Білого прийму, бо він такий, як мій цвіт. А жовтої й червоної барви не люблю. Не прийму тих метеликів.

Тоді каже білий метелик:

— Прийми моїх двох братів. А мені краще загинати, ніж себе рятувати й дивитися на загибель товаришів.

Покинули лілею й полетіли далі по дощі.

Побачило це сонце з-поза хмари. Врадувала його дуже братня любов метеликів. Пригріло воно сильно й розвіяло хмару. Перестав падати дощ, а тепле проміння сонячне осушило перемочені крильця метеликів, ogrіло їх тіло.

Весело літали метелики в ясному промінні сонця.

Завдання: Розкажіть своїми словами про те, що сталося з метеликами.

Випишіть з цього уступу назви цвіток!

Загадка:

*На капусті я родився
і капустою живився,
на капусті я і вмер;
та й ізнов ожив тепер.
Тільки вже не той я став,
що в капусті плазував.
Не плазую, а літаю,
бо прегарні крильця маю.*

76. Безпечний рак.

Під крутим берегом річки мав рак свою печеру. Почував себе в ній дуже безпечно.

Виставить було клешні з печери, сидить і дивиться, як граються в воді риби.

Бувало, що між рибами зчиниться переполох. Рак дивиться, чого вони стриво-

жилися? Ага, надплила велика щука. Мала рибка не встигла втекти. Попалася щуці в горло.

— А мені щука не страшна! — думає рак і сміється та й сидить далі безпечний у своїй печері.

Іншим разом знову зацікавив його риб'ячий переполох.

— Що то там діється? — думає рак і визирає впевнено з печери.

Риби втікають щосили. Та не всім пощастило втекти. Густа сіть захопила багато їх і тягне до берега.

Бачить це рак і відсувається помалу у глиб печери, та й говорить:

— Пусте! Я тут такий безпечний, що не маю чого боятися.

Аж раз якось дивиться і не може зрозуміти, чого то риби повітріщали очі та й стоять, мов заворожені. Не рухаються, тільки дивляться на його печеру.

Хотів уже висунутися із своєї схованки, але подумав:

— Що б там не було, мені тут нічого не станеться.

Та в цю мить чиясь рука знайшла його в печері, зловила за клешні та й витягла з води.

А за хвилину опинився він у коші в товаристві півсотні своїх побратимів.

Запитання: Як ловлять рибу?

Як ловлять раки?

77. Котик.

1.

Жив собі чоловік. У нього були три сини. От умер батько, залишилася їм спадщина: млин, хліб і кіт.

— Нумо, — кажуть, — ділитися.

— Нумо!

От і поділились. Старший узяв собі млин, середущий хліб, а найменшому дали kota.

От він — нічого вже робити — лежить на печі та ну плакати. А кіт лежить на комині та й каже:

— Пане мій милий, пане мій любий, чого ти плачеш?

— Як же, — каже, — мені не плакати, коли тільки один ти мені дістався... А що мені з тебе?

А кіт і каже:

— Не плач, дай мені мішок, я піду, хліба дістану тобі й собі.

2.

Узяв кіт мішок, набрав капустяного листя, пішов у хлів та й клав там, де крілики водились, а сам сів за кущ, стереже.

То це прийде крілик, улізе в мішок, а кіт тоді з-за куща, та мішок зав'язав і поніс до царя.

— Кланяється тобі, — каже, — пан Запічник і присилає подарунок.

То цар подякує гарно і звелить насипати у мішок зерна та грошей дасть.

От котик принесе зерно, змелють у брашовому млині — і мають обидва що їсти.

3.

Середущий брат якось довідався, що котик у його хліві кріликів ловить, та й каже:

— Слухай, брате, не пускай свого kota в хлів, а то — тільки його й побачиш. Погана звірюка, половину кріликів видушив.

Пан Запичник лежить на печі та й плаче.
А котик і підглянув:

— Пане мій любий, пане мій милий!
Чого ти плачеш?

— Як же мені не плакати, — каже, —
коли казав брат, що він тебе вб'є, щоб
крілиқів не ловив у нього в хліві.

— Не плач! — каже кіт, — усе гаразд
буде!

4.

От котик і довідався, що цар з дочкою
гулятиме біля річки. Прибігає додому та
й каже:

— Пане мій милий, пане мій любий,
ходім до річки!

— Чого?

— Та ходім! Тобі не знати чого, а хо-
дім! Та роби, — каже, — те, що я тобі
скажу. Буде добре тобі й мені.

От пішли. Ходять понад річкою. Коли
дивляться — а цар уже йде з дочкою.
Котик і каже:

— Пане мій милий, пане мій любий,
скидай сорочку та скакай у воду і кричи:
рятуйте, хто в Бога вірує!

Він скинув сорочку з себе, скочив у воду та й кричить щосили:

— Рятуйте, хто в Бога вірує!

Цар і почув.

5.

А кіт підбігає до царя та й каже:

— То пана Запічника розбійники обідрали та й у воду вкинули. Не дай йому загинути!

— Ой, лишенько! — каже царівна, — це того пана Запічника, що нам кріликів у дарунок прислав?

— Того самого! — каже кіт.

Цар зараз гукнув... Тут позбігалосся народу, рибалок. Невід закинули і витягли. Царівна просить у батька:

— Візьміть, — каже, — тату, пана Запічника в палату, адже він такий добрий і кріликів нам прислав!

Цар узяв його. Одягли, причепурили... От царівні він так уподобався, що й поженили їх за якийсь там час.

І панові добре, і котикові добре.

Запитання: Як котик поміг своєму панові?

78. Казочка про свинку й вовка.

Збудувала собі свинка хатку з цегли і не боїться вовка. Дуже вовк зажурився. Він був голодний, а свинка смачненька.

От він і каже:

— Будьмо, свиночко, товаришами. Я тебе їсти не буду. Ось ходім завтра разом по

кавуни. Там у Павлусевім городі такі смачні, такі добрі кавуни. Я прийду по тебе в шостій годині вранці.

— Добре! — каже свинка.

На другий день свинка встала в п'ятій годині, пі-

шла до Павлусевого городу, наїлася кавунів і ще принесла собі на обід повний кошик.

Аж приходить вовк:

— Відчини, свиночко!

— Не відчиню! — каже свинка.

— А ми ж разом мали йти по кавуни.

— А я вже була, наїлася, ще й повний кіш на обід принесла.

Облизався голодний вовк.

— Я знаю, де є смачні яблучка, — каже він. — Там у Петруся в саду. Завтра прийду по тебе в п'ятій годині вранці.

— Добре! — каже свинка.

Другого дня свинка встала ще раніше, побігла до Петруся в сад і їсть яблука. Ще добре не наїлася, аж під яблуню приходить вовк.

— Добрий день, свиночко! Чи добрі яблучка? — питає вовк.

— Покуштуй, — і кинула одно яблуко далеко-далеко. Вовк побіг за яблучком, а свинка скоренько додому.

А голодний вовк приходить і каже:

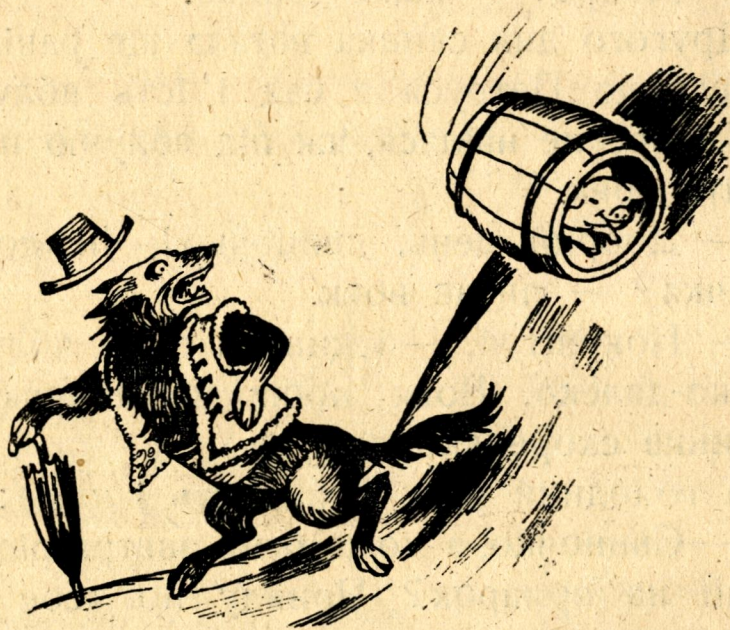
— Свиночко, а може б ми завтра разом пішли на ярмарок? Прийду по тебе по обіді.

— Добре! — каже свинка.

Другого дня свинка встала рано, пішла на ярмарок, накупила всього, наїлася ласощів і йде додому.

Вийшла вона на гору, аж дивиться, а під гору йде вовк. Свинка дуже злякалася. Поглянула сюди-туди, — аж бачить, лежить перевернена порожня бочка.

Свинка скік у бочку. А бочка як почне котитися з гори! А вовк як побачив, що бочка сама котиться, як злякається та як дремене до лісу!

А свинка скотилася з гори, вилізла з бочки і бігом до хатки.

Аж приходить вовк.

— Відчини, свиночко, підемо на ярмарок.

— Я вже була! — каже свинка.

— Я теж вибрався був іти на ярмарок, — каже вовк. — Та як прийшов під

гору, а з гори щось бубонить. Я так злякався, що й досі в мене серце б'ється.

А свинка як почне сміятися:

— Оце знай, вовчику-братіку, що то я тебе так налякала. Я в бочці сиділа і з гори котилася.

Соромно зробилося вовкові, що свинка його перехитрила. Зігнувся, спустив вуха і пішов у ліс. І до нашої свинки вже більше не приходив.

Завдання: Переповіжіть своїми словами, як свинка тричі перехитрила вовка.

79. Гриб.

Що за лицар це такий?

Гриб, боярин молодий!

Громи били, не вцілили.

Вітер дув, не зігнув.

Падав дощ, ще й на ніс,

а він ріс, а він ріс!

Ей, та й гриб це був, го-го!

Вже нема таких давно!

Хоч слимак та хробак його гриз,
навіть лис заглядав,

все він зніс —

далі ріс, далі ріс.

Не вступався ні на крок.
От такий то був грибок.
Чи йшов пан, чи Іван, не згинався!
Все сміявся, звеселяв цілий ліс,
і все ріс, і все ріс.

Ріс і міру перебрав,
легко в око всім впадав.
Тож рубач оце, бач,
підглядів — підпилив, підрубав,
взяв на віз і повіз.

Тож ставайте, діти, й німо
гриба того пом'янімо,
бо що варта була б наша
чи то юшка, чи то каша,
коли б не гриб.

80. Підкова.

1.

Їхав батько з сином верхи кіньми.
Коли бачить батько — лежить на дорозі
підкова. Він каже синові:

— Злізь, сину, та візьми цю підкову.
А син відказує:

— Чого я буду злазити! Нехай там собі лежить! Не варто для такої дрібниці заходитися.

Тоді батько зліз сам, підняв підкову та й сховав її в торбину.

Приїхали до міста. Батько пішов за своїми справами, син за своїми. Батько пішов до крамаря, що торгує старим заліззям, і продав йому знайдену підкову. Побачив у перекупки черешні: такі свіжі та червоні! Купив черешень за ті гроші, що за підкову дістав.

2.

Вертаються вони додому. Батько їхав попереду. Кинув нишком кілька черешенок на землю. Син побачив і крикнув:

— Дивіться, тату! Хтось розсипав черешні. Злізу та підійму.

— Ет, що там, дрібниця! — каже батько.

— Ні, я злізу, — промовив син, — бо гарні черешеньки.

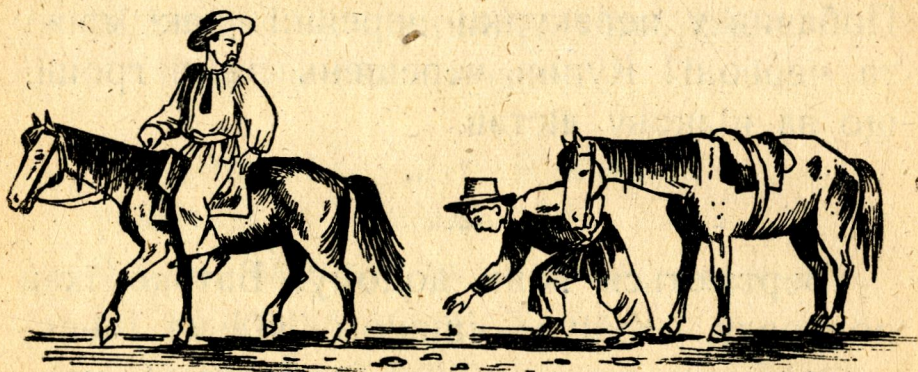
Зліз, підняв їх і з'їв. За якийсь час батько знову кинув кілька черешень. Син

знову зліз за ними. Він дуже хотів пити, і черешні гасили його спрагу.

— І хочеться тобі заходитися? — каже батько.

— Та шкода, що такі гарні черешні марно лежать на дорозі. І хто то їх розгубив?

А батько тільки всміхається.

Але як син злазив за останніми черешеньками, батько сказав йому, як то воно було, та й додав:

— Бачиш, сину. Ти не хотів раз потурбуватися, а тепер скільки разів злазив!

Запитання: Як батько відучив сина від ледарства?

81. Лист Ірки до бабусі.

Бабочко моя Кохана!

Пишу листок вже від рана, бо дуже важний. Вчора, десь коло обіда прийшов до нас від сусіда котичок малий.

Певно дуже хотів їсти. Вже готовивсь на стіл листи мені по руках. А я мисочку взяла, молочка йому дала. Муркотів, аж страх.

Але тепер клопіт маю, бо вже і сама не знаю, де він буде спати. У старому капелюсі було б тепло, мов у пусі, та ніде дістати.

Але я, Бабусю, знаю, що у Твоїй скрині з краю, в тій коло дверей, що для всяких речей служить, лежить вже віддавна дуже — капелюх старий.

В нім Ти всякі платки мала. Та раз якось Ти їх дала для моїх ляльок. Капелюх вже ні до чого, бо — чи тямиш, дня дощового він десь замок.

Подаруй, прошу я дуже. Він для котика послужить, хочби в нім була і дірка

Покладу там кицю спати. Буду її колисати, як засвітить ввечір зірка.

Будь здорова,

Твоя Ірка.

Завдання: Напиши лист до мами про те, як учишся в школі.

Напиши лист до товариша про те, як ти бавишся!

82. Розмова дерев.

Хвалився могутній дуб:

— Я найкращий у всьому лісі. Гілля в мене міцне та широке. Листя густе, що й дощу не пропустить. А стовбур який здоровенний! Двоє людей його руками не обхоплять. Мене люди шанують найбільше.

— Неправда дубе, — каже сосна. — Я найкраща в лісі. Твоє листя восени осипається. А я завжди зелена — і взимі і вліті. Мене люди шанують найбільше.

— Ні-ні-ні! — шелестить зелена береза. — Подивіться, яка я струнка та білокора. Хто побачить, всякий скаже: „Гляньте, яка гарна берізка!“

— Не сваріться, не сваріться, — зашумів їм вітер. — Усі вас шанують. Усі ви гарні: і дуб, і сосна, і береза.

Запитання: Які лісові дерева знаєте?

83. Чудасія.

Ой, ти, дядьку Мусію,
чи ти бачив чудасію?

На городі кобила
поросята водила.

Поросята пихтіли,
вони їсти хотіли.

Вони їсти хотіли
та й знялися — полетіли.

Та й знялися, полетіли,
та й на дубочку сіли.

Та й на дубочку сіли,
та всі груші поїли.

Народна нісенітниця.

Пояснення: пихтіти — сопіти.

84. Горобчик.

Горобець на вулиці
плигає та крутиться.
Сів він під віконечко,
ой, яка теплінь!
Добре гріє сонечко.
— Цвінь-цвірінь-цвірінь!

85. Гра.

Біля ганку всі зібрались, на травиці
разом грались, а тоді посперечались.

Каже Іця: „В мене є тепер рушниця. Як
піду я на війну, полк ворожий розжену“.

Каже Тосик: „Є рушниця? Що рушниця! В мене коник — наче птиця. От як сяду на коня, просто в бій долину я. З гострим списом у руці, а на списі — прапорці. Буду бити ворогів, як колись Хмельницький бив“.

Каже Данко: „Що ти вб'єш? Кінь спіткнеться — ти впадеш. От у мене є гар-

мата, що купив сьогодні тато. Як я стрельну з неї — бух! Ворогів поб'ю, як мух“.

Каже Ігор: „Ти й стрілять не вмієш так. От у мене є літак. Як почну згори стріляти, буду ворога влучати“.

Каже Оля: „Ми вам будем помагати, будем ранених збирати. Будемо при війську сестри“.

Тут сказав найстарший Вово: „Як війна пічнеться знову, кожен має в лаву стати, Рідний Край обороняти. І з гармат і з літаків битимемо ворогів“.

Іця, Ігор, Оля й Тосик враз сказали: „Сварки досить“! Посідали на траву і взяли за гру нову.

Запитання: Як бавилися діти біля ганку?
Через що вони посперечалися?
Як погодив усіх Вово?

86. Малий козак.

Станув Ромчик на столі
і казав отак:

— „Мамо, буду я колись
хоробрий козак.

„Зберу хлопців з сімдесять —
сотник буду я,
і на конях вороних
гей, на бій в поля!

„Шабельками мах та мах!
Крикнемо: „Гурра!“

Не скінчив бідненький він —
упав із стола.

Вже хотів з плачу кричати,
бо плаксивий був,
але він собі козак
про те не забув.

87. Івась.

Зібрав Івась дітей гурток і ніби їх муштрує.

— Стій! Вправо! Вліво! Раз-два-три!
Вже військо машерує.

Марійка теж стоїть в ряді. Івась гукає грізно:

— Чому не слухаєш мене? Виходиш з місця пізно! За кару станеш у куті

і будеш вартувати, а з місця ані руш мені хоч би й гукала мати!

І на Петра Івась гримить, що не тримає кроку. Погрожує:

— За те тобі служити ще півроку!

Так кожному Івась умів якусь припнути латку. А батько збоку приглядавсь і каже наостатку:

— Івасику! А ти уже на завтра все навчився?...

Івась здригнувся, меч пустив і — ввесь почервонівся.

Запитання: Як бавився Івась з дітьми?
Чого він засоромився?

88. Вишеньки.

Поблискують черешеньки
в листі зелененькім.
Черешеньки ваблять очі
діточкам маленьким.

Дівчаточко й хлоп'яточко
під деревцем скачуть.
Простягають рученята,
та мало не плачуть.

Раді б вони вишню з'їсти,
та високо лізти.
Раді би її зірвати,
та годі дістати.

— „Ой, вишеньки-черешеньки
червонії, спілі,
чого ж бо ви так високо
виросли на гіллі?“

— „Ой, того ми так високо
виросли на гіллі, —
як би зросли низесенько,
чи то ж би доспіли?“

Загадка:

*Сонце гріє угорі,
в поле вийшли косарі,
вишня в саду дозріває —
коли ж воно так буває?*

89. Яблуня.

Росла в саду яблуня. Прийшла весна. Яблуня вкрилася зеленими листочками. І кажуть вони яблуні: „Ми всьому дереву краса!“

Усміхнулась яблуня й каже: „Поживемо — побачимо“.

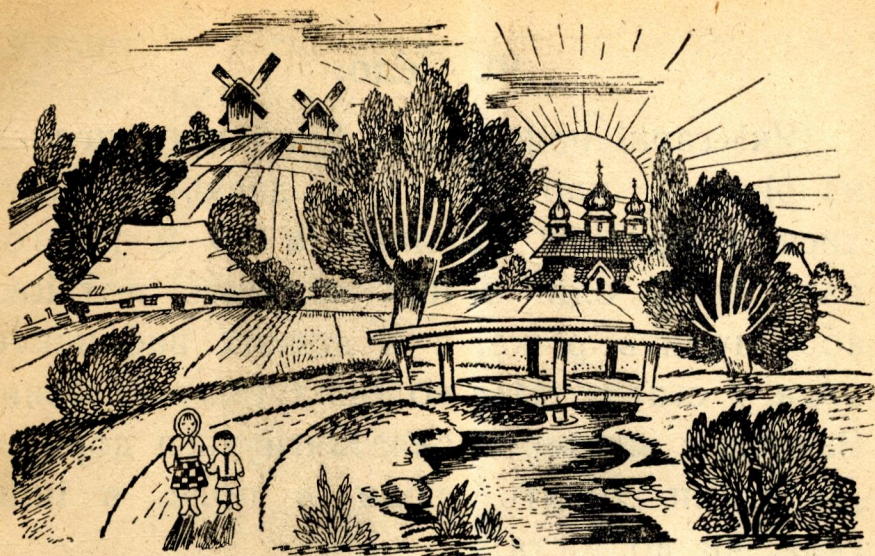
Прийшов час, і яблуня вкрилася блі-дорожевими запашними цвітами. В'ються бджілки навколо цвіточок, милуються люди гарними цвітами. І кажуть цвіти до яблуні: „Ми всьому дереву краса“.

Усміхнулась яблуня й каже: „Поживемо — побачимо“.

Незабаром зів'яв цвіт, і з'явилася зав'язь. Прийшло літо, настала осінь. На яблуні красувались великі червонобокі яблука.

„От моя краса! — сказала яблуня. —
Із насіння, що в яблуках, виростуть нові
яблуні, мені на зміну“. Хвалять і люди
соковиті, солодкі яблука.

Запитання: Які садові дерева знаєте?

Як гарно у нашому краю!

90. Кого я люблю?

Люблю батька, люблю маму,
люблю всю родину,
люблю село своє рідне
і всю Україну.

Нема в цілім світі друга,
як батько і мати,
та милішої над рідну
я не знайду хати.

Завдання: Напишіть, що бачите на образку!

91. Село.

Які гарні наші села! Одні простяглися на рівнині, інші в ярах, а деякі розкинулися в гірських долинах, а то й по горах. Крізь одні з них журчить потічок, або шумить річка, а в деяких виблискує вода у ставку. Над водою туркотить млин. Вздовж і впоперек села тягнуться дороги. Дорогами ходять люди в поле, в інші села, чи до міста.

Білі хати, покриті стріхою, черепицею, чи бляхою, весело визирають з-поміж зелених садів. Посеред села стоять найкращі будівлі, церква, школа й народний дім. Сюди сходяться люди Богу молитися та розуму вчитися.

Селяни ходять коло землі, яка нас усіх годує. Бувають у селі й ремісники: шевці, кравці, ковалі, столярі, теслі — всі вони роблять свою роботу, без них селянам не обійтися, та й їм без селян не вижити!

За селом, ніби огорожа, синіє тихий непроглядний ліс. По другому боці села широкі поля — вліті збіжжям хвилюють

від вітру, взимі вкривають їх сніги, немов білою пеленою.

Які ж то гарні наші села і як же їх не любити!

Завдання: Опишіть ваше село.

92. Село в Україні.

Село і серце відпочине.
Село на нашій Україні, —
неначе писанка, село
зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади, біліють хати,
а на горі стоять палати,
неначе диво. А кругом
широколистії тополі,
а там і ліс, і ліс, і поле,
і сині гори над Дніпром.
Сам Бог витає над селом!

Цей вірш написав Тарас Шевченко.

Пояснення: витає — тут: перебуває.

93. Місто.

Дзенькіт, бренькіт, гамір, крик;
вози їдуть, авто гонять.
Раз-у-раз гуде з фабрік,
раз-у-раз трамваї дзвонять.

А як вечір надійде
і заблисне світло всюди,
ясно в місті, як удень,
і, як вдень, снуються люди.

Завдання: Напиши, як виглядає наше місто.

94. Заснування Києва.

1.

Діялося це дуже давно, коли святі апостоли порозходилися по різних краях проповідувати Христову віру.

В тих давніх часах прийшов над ріку Дніпро святий апостол Андрій.

Він станув над берегом ріки під горами і промовив до своїх учнів:

— Чи бачите ці гори? На цих горах стане місто, і буде в нім багато церкв.

І вийшов на гори, поблагословив їх, поставив там хрест і помолився Богу.

2.

Минуло багато літ. Прийшли в ці сторони брати, а найстарший із них звався Кий.

На горах, над рікою Дніпром, заснували вони велике місто й назвали його від найстаршого брата: Київ.

Це місто є й донині. Воно найбільше й найкраще місто в цілій Україні.

Запитання: Хто поблагословив київські гори?

Хто заснував Київ?

Які знаєш інші українські міста?

95. Україна.

Україна — славна й чудова земля, широкими чистими річками поперерізувана, нивами мережана.

А височенні гори від півдня стоять, немов сторожі, в льодовий панцер закуті.

А здалеку синє море грає, мов запрошує до себе:

— Ходіть, мої рідні, ходіть! Колись ваші предки, запорожці, гуляли по моїх хвилях, погуляйте й ви! Сумно мені за вами, за вашою милозвучною піснею, за вашими казками.

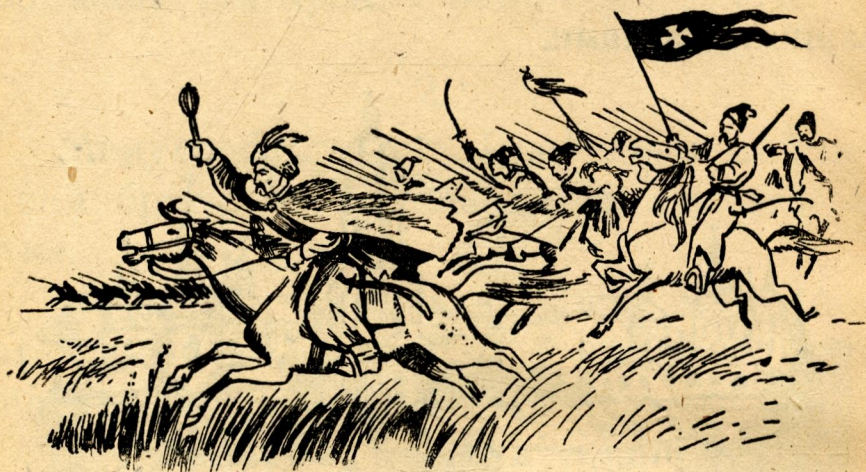

А до моря вливається Дніпро, найбільша ріка в Україні.

Над Дніпром на горах блищить золототерхий Київ, а там міста та села по ярах і балках, а там степи шумлять, хвилюють, колихаються, пахнуть...

А на степах стоять могили, які в тиху ніч оповідають собі про давні криваві

часи, як наші славні предки свої буйні
голови клали, щоб боронити від ворогів
рідну землю й волю.

Запитання: Що знаєш про Україну?

Приказка: *Де рідний край, там і під ялиною рай.*

96. До рідного краю.

Гори сині, ріки чисті,
ниви рівні, колосисті,
чи у щасті, чи в недолі
не забуду вас ніколи.

Завтра, так же, як і нині,
дома, як і на чужині,
рідний краю, рідні люди,
я люблю вас все і всюди.

97. Гарно в світі.

Петрусь і Ганнуся
ще досі ніколи
в світ не виїздили.
Тепер їдуть в поле.

Тепер їдуть в поле
в день погідний вліті,
з дива їм не сходить,
як скрізь гарно в світі:

Ось там попід стріху сховалася хата,
край хати старенька липа росохата.

А там білі вівці Бровко заганяє,
ірже карий коник, гривною стрясяє.

Женці із серпами ідуть жати в поле,
іде пастух босий, стерня ноги коле.

На ріці млиночок вѣсело гуркоче,
а коваль у кузні дзенькає охоче.

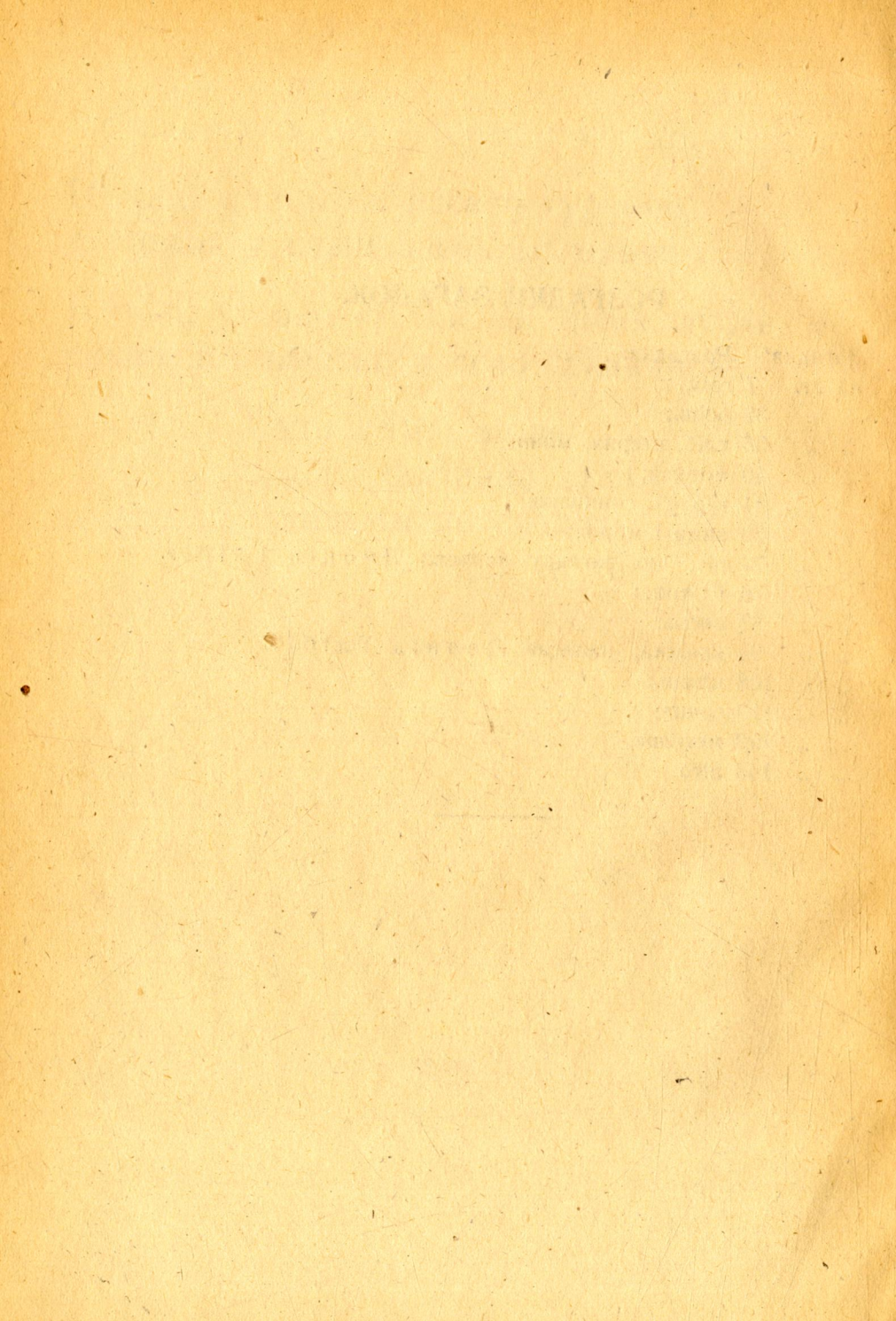
В полі, у садочку, скрізь пісня лунає, —
сивий дід здалека в село шкандибає.

Їдуть діти в поле
в день погідний вліті,
з дива їм не сходить,
як скрізь гарно в світі.

РОЗГАДКИ ЗАГАДОК.

Загадка: Розгадка:

- на ст. 7 грім;
„ „ 32 осінь;
„ „ 36 хліб, стерня, млин;
„ „ 40 морква;
„ „ 41 гарбуз, соняшник;
„ „ 59 зима і мороз;
„ „ 74 піч; цю загадку написав Леонід Глібів
„ „ 76 бджола;
„ „ 87 весна;
„ „ 95 книжка; написав Леонід Глібів.
„ „ 108 півень;
„ „ 119 сонце;
„ „ 122 метелик;
„ „ 143 літо.
-

З М І С Т

В рідній хаті між рідними.

1. *Раннім ранком	3
2. *Мати	3
3. Дощик	4
4. До школи	7
5. *Два горобчики	11
6. Василь іде до школи	12
7. Батькова наука	14
8. По щирості	15
9. Поворот	16
10. Домовик — <i>Б. Даниловича</i>	18
11. *Колисанка	19
12. Сон Івася	20
13. Наш котик і Бровко	20
14. Курча — <i>К. Чуковського</i>	21
15. Собака й кіт	24
16. *Двір Марусі	25
17. Музика — <i>О. Білоусенка</i>	26
18. Про три свинки й вовка — <i>І. Шумовської</i>	27
19. *Рідна хата	31

Від осені до зими.

20. *Осінь	32
21. Оповідання про хліб	33
22. Ріпка — <i>І. Франка</i>	36
23. *Гарбуз — <i>народна пісня</i>	40
24. *Пташки — <i>В. Самійленка</i>	42
25. *Два ведмеді — <i>народна пісня</i>	43

26.	Горобець	45
27.	Вовк і коні	45
28.	Кабан під дубом	47
29.	Заєць і жаби — <i>за Езопом</i>	48
30.	Білка	48
31.	Лебідь, шука й рак — <i>за Л. Глібовим</i>	49
32.	*Лис і ворона — <i>П. Свого</i>	52
33.	Про двох цапків — <i>М. Коцюбинського</i>	53
34.	Дві кізочки — <i>М. Коцюбинського</i>	54
35.	Подорожні й собаки — <i>Л. Глібова</i>	55
36.	*Дід і камінь — <i>П. Свого</i>	56

Зима прийшла.

37.	*Зима прийшла — <i>О. Олеся</i>	57
38.	Зима — <i>О. Білоусенка й Неводовського</i>	58
39.	*Сипле сніг — <i>І. Франка</i>	60
40.	Розмова	60
41.	*Ялинка — <i>О. Олеся</i>	61
42.	Різдво	63
43.	Заблукався — <i>переклад з німецької мови</i>	65
44.	Новий Рік	67
45.	*Сирота — <i>Ю. Шкрумеляка</i>	68
46.	*Пташка просить	71
47.	*Зимова пісенька — <i>Л. Глібова</i>	72
48.	*До школи	74
49.	Ласа мишка	75
50.	*Польовий коник і бджола — <i>П. Свого</i>	75
51.	Казка про діда Мороза	77
52.	*Лісовий трусик — <i>О. Олеся</i>	81
53.	Вовк і кіт — <i>Л. Глібова</i>	82

А вже весна, а вже красна.

54.	*Зима і весна — <i>С. Черкасенка</i>	85
55.	*Веснянка — <i>Л. Глібова</i>	86
56.	Місяці	87
57.	*Бузьки	88
58.	Повільний бузько	89
59.	*Христос воскрес! — <i>Л. Глібова</i>	92

60. *На Великдень — <i>Т. Шевченка</i>	93
61. Тарас Шевченко	94
62. *Над водою — <i>Т. Шевченка</i>	96
63. Любов додає сили — <i>переклад з німецької мови</i>	96
64. Лисичка й журавель	97
65. *Зайчик	99
66. Сварка	100
67. Дідова коза — <i>народна казка</i>	104
68. Відважний півень	106
69. *Війна муравлів з жучками — <i>Е. Козака</i>	108
70. Дятель	109
71. Клаптик паперу — <i>переклад з німецької мови</i>	110
72. Казка про зозулю	110
73. Як півень лиса перехитрив	115

Тепле літо настає...

74. *Схід сонця — <i>Т. Шевченка</i>	118
75. Три братіки	119
76. Безпечний рак	122
77. Котик	124
78. Казочка про свинку й вовка — <i>І. Шумовської</i>	128
79. *Гриб — <i>Е. Козака</i>	131
80. Підкова	132
81. Лист Ірки до бабусі — <i>О. Патроник</i>	135
82. Розмова дерев	136
83. *Чудасія — <i>народна нісенітниця</i>	137
84. *Горобчик	138
85. Гра — <i>І. Котляра</i>	138
86. *Малий козак — <i>О. Левченка</i>	140
87. Івась	141
88. *Вишеньки — <i>Л. Українки</i>	142
89. Яблуня	143

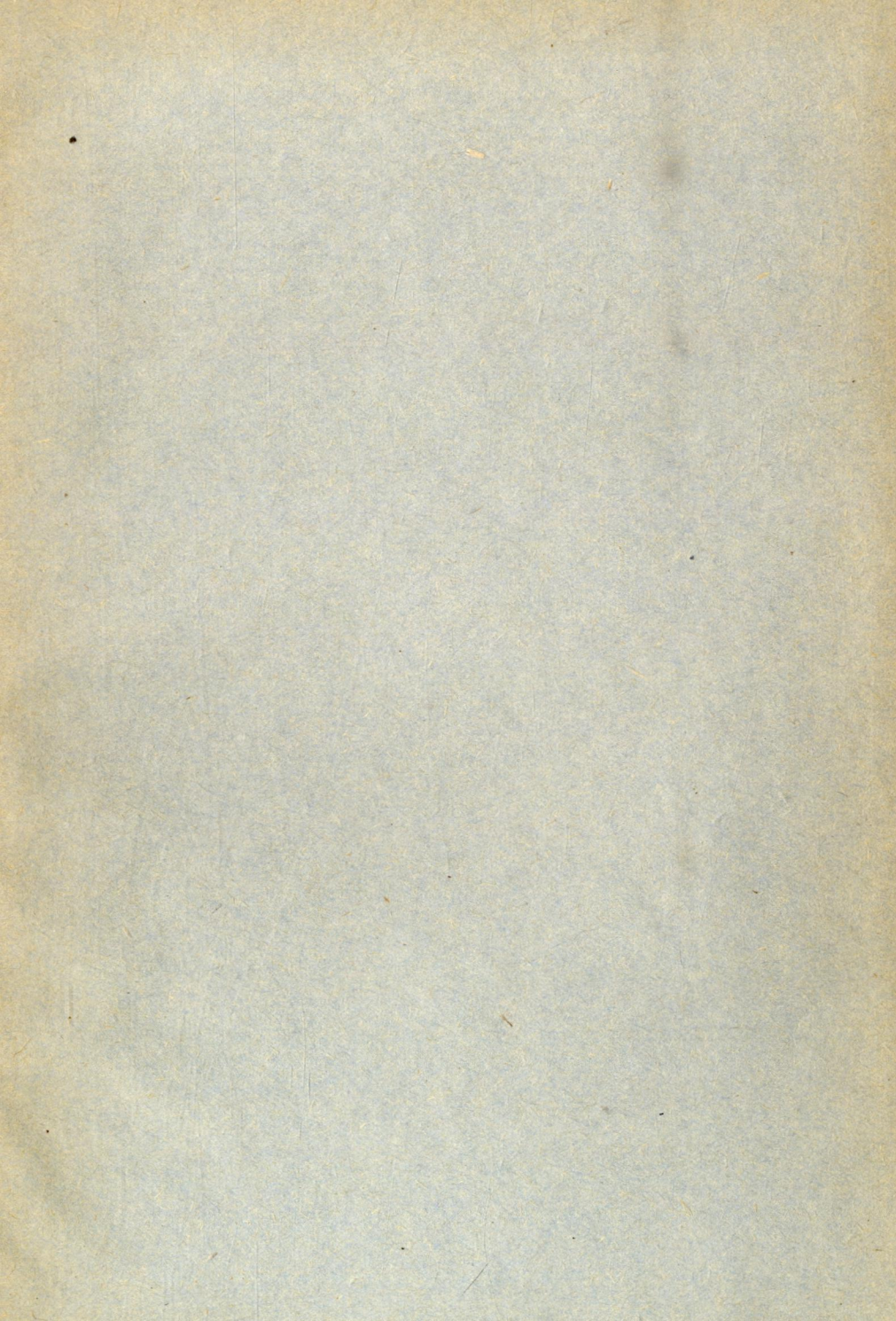
Як гарно у нашому краю!

90. *Кого я люблю?	145
91. Село	146
92. *Село в Україні — <i>Т. Шевченка</i>	147
93. *Місто — <i>Р. Купчинського</i>	148

94. Заснування Києва	149
95. Україна	150
96. *До рідного краю	152
97. *Гарно в світі — А. Лотоцького	153
Розгадки загадок	155

Ілюстрацій в тексті Е. Козака.

Обкладинка М. Левицького.

4,80 (1986)

Ціна 50 коп.

5812

1007

77538

УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА

ДЛЯ

ДРУГОЇ КЛАСИ

УЗ